

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ

Кафедра фінансів та обліку

**ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ
ПРОЦЕСИ В ДЕРЖАВІ**

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
2 курсу денної форми навчання
ЛЕВИЦЬКИЙ Олег Богданович

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
ГОРБАН Ірина Михайлівна

Рецензент
доктор економічних наук, професор
ШТАНГРЕТ Андрій Михайлович

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

„07” грудня 2023 р., протокол № 5

завідувач кафедри фінансів та обліку,

МЕЛЬНИК С.І.

(підпис)

(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Львів
2023

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки

Кафедра фінансів та обліку

Освітній ступінь «магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

фінансів та обліку

Степан МЕЛЬНИК

«13» квітня 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

ЛЕВИЦЬКИЙ Олег Богданович

1. Тема роботи «Вплив податкової політики на соціально-економічні процеси в державі»

керівник роботи ГОРБАН Ірина Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент
затверджені розпорядженням директора Інституту від «07» квітня 2023 р. № 4

2. Термін подання здобувачем вищої освіти роботи «05» грудня 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи Законодавчі та нормативно-правові документи з питань податкової політики держави, літературні джерела із вказаної тематики, статистичні матеріали та аналітичні дані.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Провести теоретичне дослідження сутності та історіографії податкової політики держави, її вплив на соціально-економічні процеси; обґрунтувати функціональну спрямованість податкової політики як інструменту регулювання соціального та економічного розвитку держави; проаналізувати стан податкової політики України; здійснити оцінку впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в Україні; узагальнити основні проблеми впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в Україні та запропонувати шляхи підвищення її ефективності.

5. Перелік графічного матеріалу (додатків). Основні етапи розвитку історіографії політики податкової системи; ключові аспекти сутності та історіографії податкової політики на різних етапах історії; основні завдання податкової політики; обґрунтування механізму податкового регулювання економіки України; динаміка податкових надходжень до Державного бюджету України за період 2020-2022 рр. та перше півріччя 2023 року; основні зміни в законодавстві та нормативних актах щодо впровадження податкової політики України під час воєнного стану; динаміка індексу якості життя населення в Україні у 2013–2022 рр.; динаміка рівня зайнятості та безробіття населення в Україні у 2013–2022 рр.; динаміка рівня бідності населення в Україні у 2013–2022 рр.; динаміка індексу споживчих цін в Україні у 2013–2022 рр; зарубіжний досвід впливу податкової політики на соціально-економічні процеси; порівняльний аналіз стандартів оподаткування різних країн у всьому світі; ключові проблеми податкової політики України; основні напрями підвищення ефективності податкової реформи.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	ГОРБАН І. М.		
2	ГОРБАН І. М.		
3	ГОРБАН І. М.		

7. Дата видачі завдання «13» квітня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	01.07.2023	виконано
2	Написання першого розділу	01.09.2023	виконано
3	Написання другого розділу	01.10.2023	виконано
4	Написання третього розділу	01.11.2023	виконано
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	15.11.2023	виконано
6	Оформлення роботи	01.12.2023	виконано

Здобувач вищої освіти

(підпис)ЛЕВИЦЬКИЙ О.Б.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)ГОРБАН І. М.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

ЛЕВИЦЬКИЙ О.Б. Податкове регулювання як інструмент боротьби з тіньовою економікою. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2023.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню теоретичних основ дослідження впливу податкової політики держави на соціально-економічні процеси. Розглянуто сутність та історіографію податкової політики держави, обґрунтовано функціональну спрямованість податкової політики як інструменту регулювання соціального та економічного розвитку держави, проаналізовано стан податкової політики України, здійснено оцінку впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в Україні. Вивчено основні проблеми впливу податкової політики на соціальні та економічні процеси в Україні та запропоновано шляхи підвищення її ефективності.

Ключові слова: податкова політика, оподаткування, платники податків, державний бюджет, податкові надходження

ANNOTATION

LEVITSKYI O. B. Tax regulation as a tool to combat the shadow economy – Manuscript.

Qualification work for the master's degree in specialty 072 «Finance, Banking, Insurance and Stock». – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2023.

The qualifying work is devoted to studying the theoretical foundations of researching the impact of the state's tax policy on socio-economic processes. The essence and historiography of the state's tax policy are considered, and the functional orientation of tax policy as a tool for regulating the social and economic development of the state is substantiated. The state of Ukraine's tax policy is analyzed, and an assessment of the impact of tax policy on socio-economic processes in Ukraine is conducted. The main problems of the impact of tax policy on socio-economic processes in Ukraine are studied, and ways to increase its effectiveness are proposed.

Key words: tax policy, taxation, taxpayers, state budget, tax revenues.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ.....	9
1.1. Сутність та історіографія податкової політики держави.....	9
1.2. Обґрунтування функціональної спрямованості податкової політики як інструменту регулювання соціального та економічного розвитку держави...	16
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В ДЕРЖАВІ.....	26
2.1. Аналіз податкової політики в Україні.....	26
2.2. Оцінка впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в Україні.....	32
Висновки до розділу 2.....	40
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В ДЕРЖАВІ.....	41
3.1. Зарубіжний досвід впливу податкової політики на соціально-економічні процеси.....	41
3.2. Основні проблеми впливу податкової політики та шляхи підвищення її ефективності на соціально-економічні процеси в Україні.....	50
Висновки до розділу 3.....	56
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах для ведення ефективної податкової політики важливо знайти дієві важелі державного регулювання соціально - економічних процесів, щоб забезпечити стабільне функціонування та підвищення конкурентоспроможності України. Крім того, питання розвитку податкової політики належать до найактуальніших в економічному та соціальному житті України, що зумовлено новими явищами у вітчизняній економіці, її спрямуванням на ринкові відносини, де фіскальні інструменти є одним з найефективніших методів державного регулювання економіки.

Податкова політика держави характеризується як один з найбільш вагомих елементів фінансової та економічної політики. У цьому контексті вона виступає як ключовий інструмент, спрямований на забезпечення прозорості та легітимності економічних та соціальних відносин. Шляхом вдосконалення податкової системи держава може активно втручатися у податковий сектор, стимулюючи легальну економічну активність та зменшуючи масштаби недекларованої діяльності. Досягнення даних цілей вимагає не лише ретельного аналізу функціонування податкової системи держави, але й розробки та впровадження дієвих стратегій організації механізму справляння та управління процесом фіскального адміністрування податків, які стимулюють підприємництво.

Питання проблеми функціонування податкової політики в Україні, а також механізму її реалізації та впливу на соціальні та економічні процеси в державі досліджували такі науковці, як О. Біленко, А.С. Галабурда, О.В. Желай, Л.О. Мороз, С. Савченко, А.В. Нечипоренко, Л.О. Першко, А.А. Чичник, С.О. Шевченко, К.І. Швабій та ін.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних основ дослідження впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в державі.

Досягнення поставленої мети в роботі зумовило необхідність вирішення таких **завдань**:

- розкрити сутність та історіографію податкової політики держави;
- обґрунтувати функціональну спрямованість податкової політики як інструменту регулювання соціального та економічного розвитку держави;
- проаналізувати стан податкової політики в Україні;
- здійснити оцінку впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в Україні;
- розглянути питання зарубіжного досвіду впливу податкової політики на С-ЕП в Україні;
- вивчити основні проблеми впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в Україні;
- запропонувати шляхи підвищення її ефективності.

Об'єктом дослідження виступає податкова політика як один з ключових фінансових важелів державного регулювання соціальних та економічних процесів.

Предметом дослідження є вплив податкової політики держави на стан соціально-економічного добробуту.

Методи дослідження. Для забезпечення проведення дослідження було застосовано в роботі загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Серед них варто виокремити історичний – для вивчення сутності категорії «податкова політика», методи аналізу і синтезу, аналітичний метод для аналізу податкової системи України та оцінки впливу податкової політики на економічні та соціальні процеси в державі, метод порівняння – для порівняння досвіду впливу податкової політики України та інших країн світу, інструментарій економічного аналізу. Для наочного подання результатів дослідження застосовано в роботі графічний і табличний методи, а метод узагальнення та конкретизації використано для формулювання наукових тверджень і висновків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні подальшого розвитку функціональної спрямованості податкової політики як головного фіскального важеля регулювання соціальних та економічних процесів в країні.

Основний зміст роботи.

В першому розділі кваліфікаційної роботи розкрито теоретичні основи дослідження податкової політики держави; охарактеризовано її функціональну спрямованість як інструменту економічного та соціального розвитку.

Другий розділ здійснює оцінювання впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в Україні.

В третьому розділі кваліфікаційної роботи розглянуто зарубіжний досвід податкової політики; розкрито основні проблеми впливу податкової політики та сучасні напрями підвищення її ефективності на економічні та соціальні процеси в державі.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (41 найменування на 4 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 63 сторінки, які містять 5 таблиць та 17 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ НА СОЦІАЛЬНО -ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ

1.1. Сутність та історіографія податкової політики держави

Податкова політика держави представляє собою систему заходів, спрямованих на збір податків від громадян та суб'єктів господарювання для фінансування різноманітних державних функцій та завдань. Ця політика визначає структуру оподаткування, рівень податкового тягаря, механізми збору та використання отриманих коштів. Сутність податкової політики полягає в забезпеченні ефективного функціонування держави, її соціальної справедливості та економічного розвитку. Вона відображає еволюцію економічних, соціальних та політичних умов в державі. Суттєві перетворення в історії податкової політики зазвичай пов'язані з ключовими подіями, такими як війни, економічні кризи чи соціальні реформи.

Важливою частиною історії податкової політики є також постійні зміни у законодавстві, спрямовані на адаптацію до змін у суспільстві та економіці. Країни в пошуках оптимальної моделі податкового оподаткування та економічного стимулювання часто експериментують із різними підходами та реформами.

Історіографія податкової політики держави являє собою оцінку історичних досліджень та підходів до розуміння ролі, еволюції та впливу податкових систем на розвиток держави та суспільства, тому необхідно зазначити основні етапи розвитку історіографії політики податкової системи, зображено на рис. 1.1.

Ранні дослідження (до XX століття): Найраніші спроби вивчення податкової політики в основному обмежувались фінансовою стороною питання, тобто збором коштів для державної каси. Економісти та фінансисти розглядали оподаткування як інструмент для фінансового забезпечення

держави. Такі дослідження не завжди враховували соціальні чи політичні аспекти податкової політики.

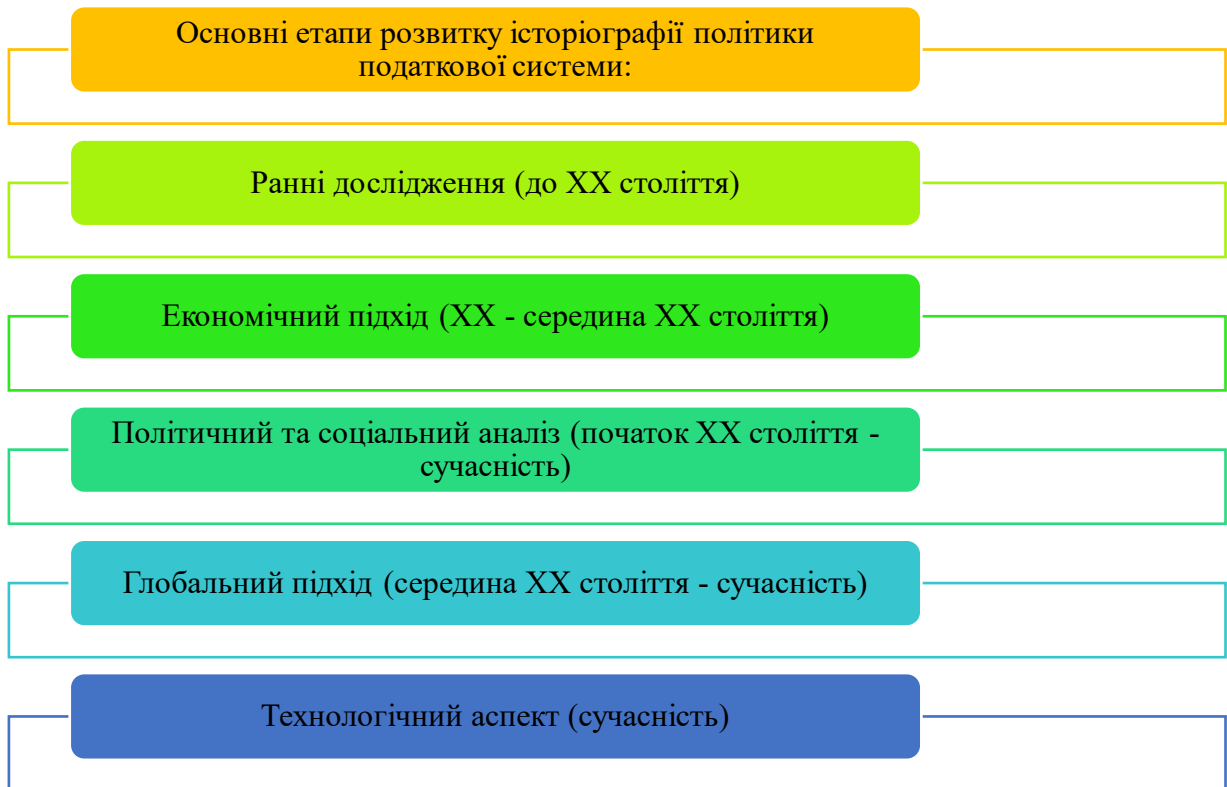

Рис. 1.1. Основні етапи розвитку історіографії політики податкової системи

Складено автором на основі джерела [13].

Економічний підхід (XX - середина XX століття): у цей період економісти, такі як Джон Мейнард Кейнс, вивчали вплив податкової політики на економіку. Вони досліджували, як оподаткування може впливати на споживання, інвестиції та економічний розвиток. Деякі з цих досліджень стали основою для формулювання економічних теорій.

Політичний та соціальний аналіз (початок XX століття - сучасність): з часом дослідники почали звертати увагу на соціальні та політичні наслідки податкової політики. Вони вивчали, як податкова система впливає на соціальну справедливість, рівень нерівності та політичну стабільність. Дослідження також охоплюють аспекти, пов'язані з оподаткуванням багатих та бізнесу, а також його вплив на громадянське суспільство.

Глобальний підхід (середина XX століття - сучасність): однією з актуальних тенденцій є дослідження впливу глобалізації на податкову політику. Держави вивчають, як міжнародні фінансові та торговельні відносини впливають на їхні податкові системи. Також вивчаються спроби гармонізації податкового законодавства для запобігання ухилення від оподаткування та вирішення глобальних проблем, таких як податковий демпінг.

Технологічний аспект (сучасність): розвиток технологій та цифровізація також впливають на податкову політику. Дослідження включають аналіз використання інформаційних технологій для удосконалення систем збору та моніторингу податків, а також вивчення впливу криптовалют та електронної комерції на оподаткування.

Ключові аспекти сутності та історіографії податкової політики на різних етапах історії відображено в табл.1.1.

Таблиця 1.1.

Ключові аспекти сутності та історіографії податкової політики на різних етапах історії

Етап	Характеристика	Історіографія
Початок формування податкової політики	Виникнення системи оподаткування як інструменту забезпечення державних потреб. Основні збори - податки та мита.	У Стародавньому світі податкова система вивчалася в трактатах Арістотеля та Платона.
Середньовіччя	Розвиток феодальної системи оподаткування, обов'язкові феодальні платежі та ренти.	Трактати феодальних економістів та юристів, зокрема Жана Бодена та Жана Локка.
Раннє новостворення	Розширення податкової бази, впровадження нових форм оподаткування.	Меркантилістська традиція: Томаса Мюнца, Нікколо Макчіавеллі.
Індустріальна революція	Зростання промислового виробництва, виникнення нових джерел доходу. Податкова конкуренція та роль держави у регулюванні економіки.	Адам Сміт, Джон Стюарт Мілль.

Продовження табл.1.1.		
Період між світовими війнами	Реакція на наслідки Першої світової війни, перегляд податкової політики.	Джон Мейнард Кейнс та його вплив на формування економічної політики.
Після Другої світової війни	Відновлення економіки, формування системи соціальної держави, розширення податкових обов'язків.	Модель оподаткування в роботах Джона Кеннета Галбрейта та Мільтона Фрідмана.
Сучасність	Глобалізація, електронна економіка, роль інновацій та ефективності в податковій політиці.	Сучасні дослідження в галузі економіки та фінансів, включаючи роботи Джозефа Стигліца, Джеймса Міррлеса, та інших.

Складено автором на основі джерела [10].

Загалом, історіографія податкової політики демонструє постійний розвиток та розширення областей досліджень від економічних аспектів до соціальних, політичних та технологічних вимірів. Це важливий аспект вивчення функціонування сучасних держав та їхнього впливу на суспільство.

Сучасна податкова політика враховує не лише економічні аспекти, але і соціальні, екологічні та інші важливі чинники. Важливим аспектом є також боротьба з податковими ухиленнями та надмірним оподаткуванням. Вирішення цих завдань допомагає створювати стійку та справедливую систему оподаткування, яка сприяє економічному розвитку та соціальному покращенню.

Податкова політика є ключовим інструментом економічного управління держави та визначає способи збору та розподілу фінансових ресурсів у суспільстві. Ця сфера є важливим аспектом економічного розвитку та соціальної справедливості, враховуючи інтереси різних верств населення та економічних суб'єктів. Ключові інструменти економічного управління держави зображено на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Інструменти економічного управління держави

Складено автором на основі джерела [33].

Основні завдання податкової політики держави зображено на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Основні завдання податкової політики

Складено автором на основі джерела [33].

Однією з основних функцій податкової політики є забезпечення необхідних фінансових ресурсів для здійснення функцій держави, таких як соціальна захищеність, освіта, охорона здоров'я, оборона та інші.

Податкова політика може використовуватися для стимулювання чи гальмування розвитку різних галузей економіки. Наприклад, застосування пільг та знижок для підприємств у сферах новітніх технологій може сприяти їхньому розвитку.

Розподіл податкового навантаження повинен бути справедливим та враховувати соціальні відмінності. Прогресивні податки чи системи соціальних виплат можуть бути використані для зменшення рівня соціальної нерівності.

Рис. 1.4. Ключові інструменти податкової політики держави

Складено автором на основі джерела [14].

На рис.1.4. відображено ключові інструменти податкової політики держави, зокрема:

- ставки податків: визначення рівня ставок податків на доходи, прибуток, власність та інші об'єкти оподаткування;

- податкові пільги: встановлення пільг та знижок для певних категорій платників податків чи видів діяльності з метою стимулювання розвитку економіки;
- адміністративні заходи: забезпечення ефективності системи збору податків та боротьба з ухиленням від оподаткування.

До проблемних аспектів ефективного функціонування податкової політики в умовах воєнного стану країни слід віднести: тіньову економіку, корупцію та глобалізаційні процеси.

Тіньова економіка - необхідність боротьби з ухиленням від сплати податків та нелегальною економікою.

Корупція - велика кількість обертів коштів через державний бюджет створює ризик корупційних практик та недостатньої ефективності використання коштів.

Глобалізація - потреба в адаптації податкової системи до глобальних економічних та технологічних змін.

Перспективи ефективного розвитку податкової політики держави та її впливу на соціально-економічні процеси в державі повинні реалізовуватись за допомогою цифровізації - використання інформаційних технологій для поліпшення систем збору та обробки податкової інформації, створення стабільних та передбачуваних умов для бізнесу через стабільні ставки та прозорі правила гри та соціальну відповідальність, де розвиток податкової політики, що враховує соціальні та екологічні аспекти, сприятиме сталому розвитку суспільства.

Загальна ефективність податкової політики залежить від збалансованості між фінансовими потребами держави, економічною ефективністю та соціальною справедливістю. Управління цим інструментом вимагає уважного аналізу та врахування різноманітних факторів для досягнення оптимальних результатів.

Таким чином, податкова політика держави виступає складним і динамічним інструментом, який визначає співвідношення між громадянами

та державою. Проведення та еволюція такої політики відображають не лише зміни в системі оподаткування, а також впливають на економічні та соціальні процеси в суспільстві.

1.2. Обґрунтування функціональної спрямованості податкової політики як інструменту регулювання соціального та економічного розвитку держави

Податкова політика, як цілеспрямована діяльність держави в сфері встановлення, правового регулювання й організації справляння податків і зборів, визначається рядом стратегічних рішень. Регулюючи обсяг податкових надходжень, змінюючи форми оподаткування, податкові ставки та тарифи, а також надаючи пільги окремим галузям виробництва, торгівлі та населеним групам, держава може сприяти зростанню економічної активності та створювати сприятливі умови для розвитку пріоритетних галузей.

Важливим аспектом податкової політики є також організація оподаткування, яка впливає на реалізацію суспільного продукту, темпи нагромадження капіталу та технічного оновлення виробничого потенціалу держави. Інституційний підхід до дослідження розвитку податкового регулювання, який розглядає систему правил, норм, законів та органів влади, визначає стратегічні й тактичні цілі, спрямовані на забезпечення ефективного функціонування системи податкового регулювання та соціально-економічного розвитку країни.

Інституційна архітектоніка податкової політики згідно з підходом професора І.Я. Чугунова «...включає систему законів, правил, органів влади та установ, їхнє оптимальне поєднання і співвідношення. Це сприяє формуванню та реалізації стратегічних і тактичних цілей для забезпечення ефективного функціонування системи податкового регулювання та соціально-економічного розвитку»[33].

Важливо підкреслити, що податкова політика держави є не лише елементом фінансової системи, але й ключовим компонентом інститутів суспільства. Розвиток системи податкового регулювання відіграє позитивну роль у здійсненні інституційних змін у сучасному економічному середовищі, що сприяє сталому розвитку країни.

Розвиток архітектури податкового регулювання за поглядом П.В. Мельника визначається як «... ключовий фактор усунення диспропорцій у соціально-економічному розвитку через впровадження змін, трансформацій, реконструкції, розвитку, оптимізації, удосконалення, модернізації та реформування складових елементів податкового простору. Це відкриває шлях для ефективного вдосконалення системи оподаткування та створення сприятливого середовища для розвитку економіки» [13].

Ю.М. Руденко вказує на проблему зростання рівня податкового навантаження в національній економіці, яка частково обумовлена недосконалістю механізму бюджетного планування і прогнозування. Переоцінка показників доходів бюджету та фокусування контролюючих органів на досягнення податкових цілей, що є результатом великих бюджетних зобов'язань уряду, стає однією з основних причин тиску контролюючих органів на платників податків [25].

Позитивним напрямком удосконалення системи податкового регулювання є впровадження інституційних змін у взаємодії фіскальних органів та платників податків, проведення структурної оптимізації бюджетних витрат у середньостроковій перспективі та вдосконалення системи планування і прогнозування відповідних показників.

Зростання податкового навантаження протягом останніх років, хоч і було необхідним для балансування бюджету, не завжди мало позитивний вплив на економічні процеси, особливо у частині стимулювання ділової активності.

Податкова політика визначається та реалізується на різних рівнях владних органів, таких як національний, регіональний та місцевий.

На регіональному рівні регулюючий вплив може виявлятися стосовно тих податків, які закріплені за суб'єктами держави або в межах встановлених ставок за регулюючими доходними джерелами.

Науковий аналіз впливу податкової політики на розвиток економіки здійснюється через оцінку податкового навантаження, вираженого у співвідношенні податкових надходжень до валового внутрішнього продукту, та аналіз взаємозв'язку структури податкових надходжень з довгостроковим економічним зростанням.

Формування податкової системи країни враховує ряд принципів, і порушення яких може спричинити деформацію управління податками та зниження ефективності контролю за їх сплатою. Важливим є гармонійне взаємоузгодження бюджетно-податкових інтересів держави з урахуванням збереження економічної ефективності господарюючих суб'єктів та недопущення значного соціального розриву у суспільстві.

Реалізація цих принципів передбачає наукове поєднання наступних аспектів формування податкової політики:

- фінкальна достатність,
- економічна ефективність,
- соціальна справедливість,
- стабільність,
- адаптивність,
- нейтральність.

Детальна характеристика вище згаданих аспектів формування податкової політики відображена на рис. 1.5.

Рис. 1.5. Основні аспекти формування податкової політики

Складено автором на основі джерела [30].

Такий комплекс принципів формування податкової політики робить наукове поєднання унікальним та комплексним у розгляді різних аспектів оподаткування та його впливу на розвиток економіки.

Обґрунтування механізму податкового регулювання економіки України, зображено на рис. 1.8.

Рис. 1.6. Обґрунтування механізму податкового регулювання економіки України

Складено автором на основі джерела [34].

Податкове регулювання є ключовим інструментом в економічній політиці країни, спрямованим на забезпечення фінансової стійкості та стимулювання розвитку. Механізм податкового регулювання в Україні базується на комплексі законодавчих, фіскальних та адміністративних заходів, спрямованих на досягнення різних економічних та соціальних цілей.

1. Стимулювання економічного розвитку: механізм податкового регулювання включає в себе регулярні перегляди податкових ставок та інших фіскальних інструментів з метою стимулювання економічного зростання. Зниження податкових ставок для підприємств та інвесторів може сприяти збільшенню обсягів інвестицій, створенню нових робочих місць та підтримці підприємницької активності.

2. Регулювання соціальної справедливості: введення прогресивної податкової системи, де більш забезпечені верстви сплачують вищі податки, сприяє зменшенню соціальних нерівностей. Це дозволяє формувати

рівномірніші умови для розподілу доходів та підвищення соціальної справедливості.

3. Фінансування соціальних програм: податковий механізм використовується для фінансування соціальних програм, таких як охорона здоров'я, освіта та соціальна підтримка. Збір податків з бюджету дозволяє забезпечити необхідні ресурси для розвитку і удосконалення сфери соціального захисту.

4. Податковий кредит та стимулювання інновацій: застосування податкового кредиту та інших податкових пільг для компаній, що здійснюють дослідження та розвиток, сприяє інноваційному розвитку економіки. Це стимулює підприємства до впровадження нових технологій та продуктів, що забезпечує конкурентоспроможність на світовому ринку.

5. Боротьба з тіньовою економікою: механізм податкового регулювання включає заходи для боротьби з тіньовою економікою та неплатниками податків. Впровадження ефективної системи контролю та стягнення податків сприяє збільшенню обсягів бюджетних надходжень та запобігає нелегальним фінансовим операціям.

Механізм податкового регулювання в Україні визначається багатьма факторами, і його обґрунтування базується на потребах економіки та соціуму. Забезпечення балансу між фіскальною політикою та соціальними цілями дозволяє створити стійкий фундамент для сталого розвитку країни.

Функціональна спрямованість податкової політики є ключовим інструментом для регулювання соціального та економічного розвитку держави. Податкові стратегії створені для впливу на поведінку різних економічних агентів, таких як домогосподарства та підприємства, з метою досягнення загальноекономічних та соціальних користей.

Однією з ключових цілей податкової політики є стимулювання економічного зростання та розвитку. За допомогою податкових стратегій уряди можуть надавати стимули для інвестицій та інновацій, що призводить до створення нових підприємств, робочих місць, а також підвищення

продуктивності та ефективності існуючих фірм. Крім того, податки можуть використовуватися для фінансування громадських інфраструктурних проектів та ініціатив, що сприяє економічному зростанню та розвитку.

Ще однією метою податкової політики є підтримка соціального благополуччя та справедливості. Шляхом перерозподілу доходів уряд може зменшити бідність та нерівність, сприяючи соціальній стабільності та єдності. Податки також можуть бути використані для фінансування соціальних програм, таких як охорона здоров'я, освіта та житло, що поліпшує якість життя громадян та сприяє соціальному благополуччю.

Проте важливо враховувати, що податкова політика може мати непередбачувані наслідки. Наприклад, занадто високі податки можуть стримувати інвестиції та інновації, тоді як занадто низькі податки можуть призвести до дефіциту бюджету та відсутності коштів для соціальних програм.

Таким чином, важливо для уряду знайти правильний баланс між підтримкою економічного зростання та соціального благополуччя, забезпечуючи при цьому фінансову стійкість та стабільність.

Ключова функціональна спрямованість податкової політики як інструменту регулювання соціального та економічного розвитку держави представлена в табл.1.2.

Таблиця 1.2.

**Функціональна спрямованість податкової політики як інструменту
регулювання соціального та економічного розвитку держави**

Функція податкової політики	Обґрунтування
1. Економічне зростання	Податкова політика може стимулювати економічне зростання, зменшуючи податкове навантаження на підприємства та інвесторів. Зниження податків на прибуток та інвестиції може підтримати бізнес та сприяти створенню нових робочих місць.

Продовження табл.1.2	
2. Соціальна справедливість	Податкова політика може служити інструментом для досягнення соціальної справедливості. Прогресивні податки та податкові кредити можуть зменшити соціальні різниці та забезпечити соціальний захист менш забезпеченим верствам населення.
3. Фіскальна стабільність	Податкова політика може забезпечити фіскальну стабільність, регулюючи рівень грошових потоків у державний бюджет. Спрямовані податкові заходи можуть допомогти уникнути бюджетних дефіцитів та забезпечити сталі доходи для держави.
4. Екологічна сталість	Використання податкових засобів для стимулювання екологічно відповідальної діяльності може сприяти збереженню природних ресурсів та зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище. Податкові пільги для зелених технологій та виробництва можуть бути використані для стимулювання сталого розвитку.
5. Інновації та дослідження	Податкові заходи, спрямовані на підтримку наукових досліджень та інновацій, можуть стимулювати технологічний прогрес та конкурентоспроможність держави на міжнародному ринку.
6. Регіональний розвиток	Податкова політика може бути спрямована на зменшення регіональних різниць у розвитку, шляхом надання податкових пільг або інших стимулів для інвестування у менш розвинені регіони.

Складено автором на основі джерела [29].

Податкова політика країни представляє собою складний адаптивний процес, що спрямований на формування доходів бюджету через раціональне використання постійних та тимчасових джерел, таких як податки, збори та обов'язкові внески.

Сутність оптимальної фіскальної системи полягає у здатності відповісти на ключове питання: які із інструментів - податки чи позики - є найбільш оптимальними для досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку, забезпечуючи ефективний функціональний розподіл обмежених ресурсів між державою та приватним сектором.

Важливо враховувати, що податки та позики, як окремо, так і у поєднанні, впливають на соціально-економічний стан країни, загальне суспільне багатство та особистий добробут громадян.

Забезпечення достатніх фінансових ресурсів для реального сектору економіки передбачає інституційне вдосконалення податкової політики, що має фінансовий, економічний та регуляторний характер.

Зазначено, що результативність заходів з податкового регулювання соціально-економічного розвитку досягається шляхом дотримання принципів фіскальної достатності, економічної ефективності, соціальної справедливості, стабільності, адаптивності та нейтральності. Використання податків як інструменту регулювання вимагає ретельного аналізу розподілу податкового навантаження на регіональному рівні та оцінки його змін в контексті різних факторів.

Отже, функціональна спрямованість податкової політики відіграє важливу роль у регулюванні соціального та економічного розвитку держави. Шляхом підтримки економічного зростання та соціального благополуччя, а також забезпечення фіскальної стійкості та стабільності, податкові стратегії можуть сприяти загальному благополуччю громадян та розвитку економіки в цілому.

Висновки до розділу 1

За результатами проведених теоретичних досліджень сутності податкової політики держави та її впливу на соціальні та економічні процеси можна зробити наступні висновки:

1. Сучасний динамічний розвиток країни вимагає розумного використання засобів податкової політики, що є ключовою частиною загального механізму державного регулювання на рівнях макроекономіки та регіонального управління.

2. Податкова політика виступає тією системою, яка визначає структуру оподаткування, механізм розподілу надходження та використання бюджетних коштів. Необхідність модернізації податкових механізмів визначається суспільною потребою у формуванні фінансово-економічної безпеки держави.

3. Для підвищення взаємодії податкового регулювання та фінансової стратегії держави є розумним обґрунтування основних аспектів координації бюджетно-податкової політики, враховуючи необхідність адаптації складових податкової системи до змін макроекономічних умов.

4. Функціональна спрямованість податкової політики є важливим інструментом регулювання соціального та економічного розвитку держави. Податкова політика відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності державних фінансів, стимулюванні економічного зростання та розвитку соціальної сфери.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В ДЕРЖАВІ

2.1. Аналіз податкової політики в Україні

Однією з основних цілей фінансової політики держави є політика податків. Використовуючи свої інструменти та методи, держава контролює економічне зростання, фінансує виконання покладених на неї обов'язків і функцій, а також забезпечує добробут населення, що впливає на рівень розвитку соціально-економічних відносин.

Податкова політика держави полягає у встановленні, правовому регулюванні та організації справляння податків і податкових платежів у державні фінансові ресурси.

Наповнення державного бюджету та управління макроекономікою є цілями податкової політики країни, яка відображається в податковій системі країни. Відповідний тип податку служить засобом досягнення цих цілей. Податкова система змінюється в залежності від економічного періоду та поточної економічної ситуації, щоб досягти державних цілей. Заохочення економічного зростання, створення достатніх робочих місць, боротьба з інфляцією та стабілізація цін, курсів валют і міжнародної платіжної системи є головними цілями податкової політики.

При розробці податкової політики в умовах воєнного стану в Україні важливо враховувати такий фактор, як післяпандемічний період відновлення економіки. Під час пандемії податкова політика інших країн зосереджена на стратегіях антикризового управління, нівелювання загроз і стабілізації. У періоди пандемії та після неї Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) пропонує чотири фази реагування та реалізації податкової політики.

Перша фаза: податкова політика повинна бути частиною загальної державної стратегії, що поєднує податкову, бюджетну, медико-охоронну, фінансову та грошово-кредитну політику. Це тому, що податкові системи відіграють важливу роль у швидкому забезпеченні фінансової підтримки бізнесу та домогосподарств.

Друга фаза застосовує більш широкі та тривалі податкові заходи, які включають відстрочення податкових платежів, відмову держави від внесків на соціальне страхування та окремі податки, зобов'язання виплати заробітної плати та відстрочення податкових платежів.

Третя фаза передбачає, що відновлення на основі податкових стимулів для підтримки інвестицій і споживання може зменшити майбутні інвестиції та споживання через зростання боргу підприємств і домогосподарств, часті закриття бізнесу та безробіття та збільшення економічної невизначеності.

Четверта фаза визначає методи та інструменти податкової політики, які будуть використані для стимулювання та підтримки відновлення економіки та споживання; після відновлення незворотнім є перегляд податкових систем шляхом впровадження нових видів податків і посилення прогресивного принципу їх встановлення.

За даними Державної казначейської служби до загального фонду Державного бюджету України надійшло всього податкових надходжень:

- за 2020 рік на суму 842,2 млрд. грн.,
- за 2021 рік – 1096,9 млрд. грн.,
- за 2022 рік – 939,1 млрд. грн.,
- за період січень-липень 2023 року сума податкових надходжень до бюджету становила 577,0 млрд. грн.

За даними рис.2.1. податкові надходження до Державного бюджету України в 2021 році порівняно з 2020 роком збільшилися на 254,7 млрд.грн. Однак, вже за 2022 рік сума податкових надходжень до бюджету країни зменшилася на 157, 8 млрд.грн.

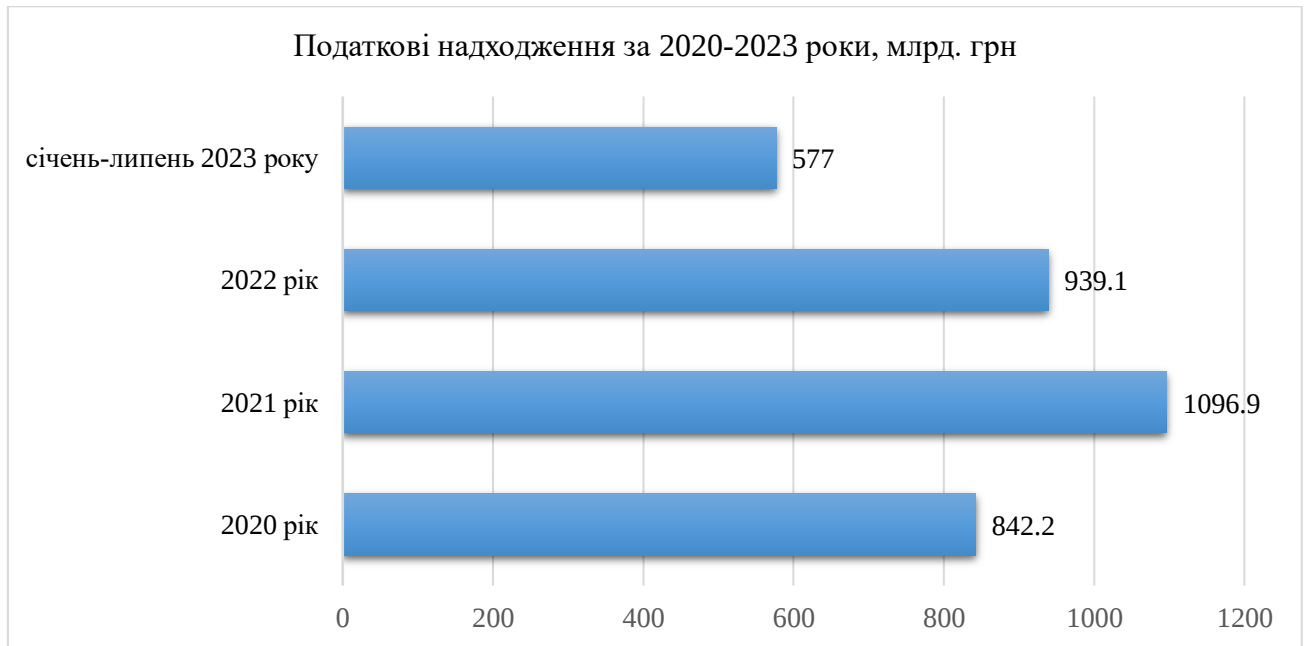

Рис. 2.1. Динаміка податкових надходжень до Державного бюджету України за період 2020-2022 рр. та перше півріччя 2023 року, млрд.грн.

Джерело: розраховано автором за даними: [16, 24]

Серед платєжів, що їх адмініструють податкові та митні органи, основні надходження отримано завдяки:

ПДВ з увезених на митну територію України: збільшення надходжень по ПДВ в 2021 році порівняно з 2020 роком на суму 106,6 млрд. грн. зумовлено зростанням імпорту на територію України, зменшення податкових надходжень в 2022 році порівняно з 2021 роком на суму 127,6 млрд. грн. є результатом економічного спаду за рахунок військової агресії зі сторони росії, відповідно змін в обсягах торгівлі та інших економічних факторів. Спад в січні-липні 2023 року свідчить також про продовження тенденції до зменшення податкових надходжень щодо ПДВ з ввезених товарів на митну територію України.

ПДВ з вироблених в Україні товарів: збільшення податкових надходжень в 2022 році на суму 58,1 млрд. грн. порівняно з попереднім 2021 роком пов'язане з ростом попиту товарів на внутрішньому ринку. Збільшення в січні-липні 2023 року порівняно з 2022 роком може свідчити про продовження позитивної тенденції щодо товарів на внутрішньому ринку країни.

Динаміка податкових надходжень до Державного бюджету України за період 2020 – 2022 рр. та січень-липень 2023 року відображена в табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Динаміка податкових надходжень до Державного бюджету України за період 2020 – 2022 рр. та січень-липень 2023 року, млрд. грн

Показник	2020 рік	2021 рік		2022 рік		Січень-липень 2023 року
		Сума	Темп приросту, %	Сума	Темп приросту, %	Сума
ПДВ з ввезених товарів на митну територію України	274,1	380,7	38,89	253,1	-33,52	192,5
ПДВ з вироблених в Україні товарів	126,5	155,8	23,16	213,9	37,29	107,0
Податок на доходи фізичних осіб	117,3	137,6	17,31	148,4	7,88	95,4
Податок на прибуток підприємств	108,7	147,8	35,97	117,0	-20,84	71,0
Акцизний податок	138,3	162,5	17,50	102,4	-36,98	58,9
Рентна плата за користування надрами	47,1	75,6	60,51	81,0	7,14	35,3
Ввізне мито	30,2	36,9	22,19	23,3	-36,87	16,9
Разом	842,2	1096,9	30,24	939,1	-14,39	577,0

Джерело: розраховано автором за даними: [16,24]

З даних табл. 2.1. можна побачити, що сума податкових надходжень по податку на прибуток суб'єктів господарювання збільшилася на 39,1 млрд. грн. у 2021 році порівняно з 2020 роком (147,8- 108,7) з темпом приросту 35,97%.

У 2022 році сума податкових надходжень по податку на прибуток суб'єктів господарювання зменшилася до 117,0 млрд. грн , а темп приросту становив -20,84%. За період січень - липень 2023 року сума податкових надходжень по податку на прибуток зменшилася ще більше до 71,0 млрд. грн. Це свідчить про зменшення прибутковості підприємств та воєнного стану в державі.

Сума Акцизний податку збільшилася з 138,3 млрд. грн у 2020 році до 162,5 млрд. грн у 2021 році з темпом приросту 17,50%. У 2022 році сума податку зменшилася до 102,4 млрд. грн з темпом приросту -36,98%. В січні-липні 2023 року сума зменшилася до 58,9 млрд. грн. Це може бути наслідком зменшення споживчого попиту на підакцизні товари.

Рентна плата за користування надрами: сума збільшилася з 47,1 млрд. грн у 2020 році до 75,6 млрд. грн у 2021 році з темпом приросту 60,51%. У 2022 році сума зросла до 81,0 млрд. грн з темпом приросту 7,14%. В січні-липні 2023 року сума зросла до 35,3 млрд. грн. Це може свідчити про збільшення видобутку ресурсів.

Ввізне мито: сума збільшилася з 30,2 млрд. грн у 2020 році до 36,9 млрд. грн у 2021 році з темпом приросту 22,19%. У 2022 році сума зменшилася до 23,3 млрд. грн з темпом приросту -36,87%. В січні-липні 2023 року сума зменшилася ще більше до 16,9 млрд. грн. Це може бути наслідком змін в торговельних обсягах або ставках мит.

Протягом січня-липня 2023 року Державна податкова служба України (ДПС) виконала розпис доходів на рівні 102,8% (+11 млрд грн), в той час як Державна митна служба України (ДМС) досягла рівня виконання на рівні 98,4%.

Беззаперечно, що досягнення таких показників у виконанні державного бюджету було б неможливим без внесення ряду змін до Податкового кодексу України та інших нормативно-правових актів. Основні напрямки модифікацій у законодавчому забезпеченні впровадження податкової політики України на період дії воєнного стану до 1 серпня 2023 року визначаються як ключові.

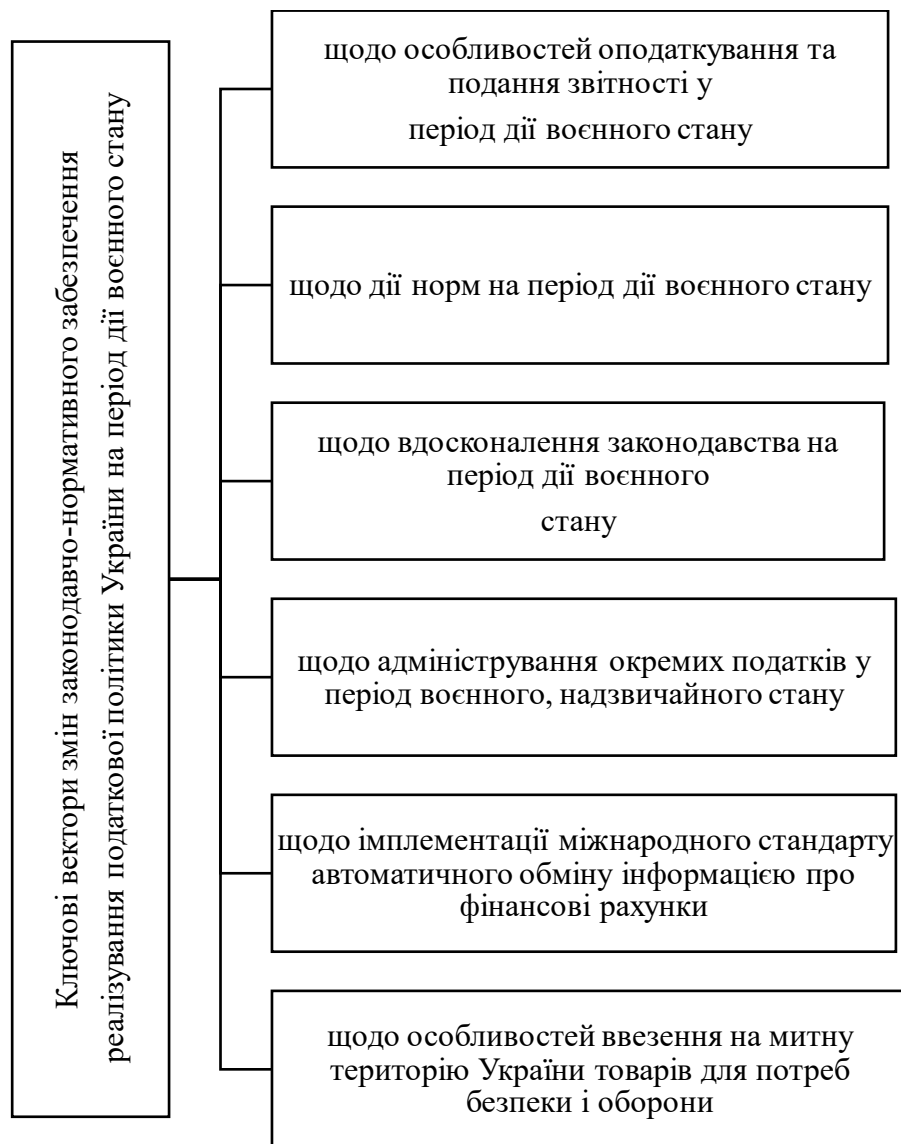

Рис. 2.2. Основні зміни в законодавстві та нормативних актах щодо впровадження податкової політики України під час воєнного стану

Джерело: складено автором за даними: [6]

Крім того, щодо глобалізаційних викликів у формуванні податкової політики для України пріоритетно враховувати наступні аспекти:

1. Недостатня ефективність заходів у протидії податковій злочинності, зокрема у контексті переміщення капіталів від і до офшорних зон, проведення через них експортно-імпортних операцій, включаючи стратегічно важливі сировини, такі як зернові, здійснювані через Кіпр, Британські Віргінські острови, Швейцарію.

2. Втрата конкурентних позицій у податковій конкуренції між країнами, що призводить до зайвого виведення національного капіталу в офшорні зони та супроводжується іншими незаконними схемами повернення та капіталізації.

3. Упущені можливості в податковій конкуренції між державами у залученні інвестиційних капіталовкладень через неповне адміністрування оплати податків, зайві часові витрати на податкову звітність та недостатні обсяги компенсацій ПДВ, а також суб'єктивізм у цих питаннях.

4.Порушення консистентності та системності податкової політики у форс-мажорних (кризових) обставинах з надмірною чутливістю економіки до зовнішніх впливів, зокрема у сучасних умовах – негативного впливу пандемії COVID-2019, що викликає примусову безробіття та обмеження підприємницької активності.

5. Обов'язкове врахування вимог міжнародних організацій та зовнішніх партнерів, зокрема Європейського союзу та Світової організації торгівлі, у відношенні до стандартів оподаткування, гармонізації податкового законодавства та функціонування відповідних структур для протидії податковій злочинності та корупції.

Таким чином, механізм податкової політики є автономною, складною системою, яка складається з набору інструментів, принципів, законів, методів і засобів, які застосовуються для впорядкування та корегування фіскальних процесів, які виникають між державою, бізнесом і громадянами.

Перешкодами для зміни механізму можуть бути різні фактори, але в умовах воєнного стану основним фактором стали значні загрози для бізнесу, який є основою економіки держави та генерує значну частину фінансових ресурсів і доходів бюджету різних рівнів. Основною метою змін податкової політики під час війни було спрощення та створення високого рівня прозорості для збереження бізнесу.

З 24 лютого 2022 року і до цього часу було впроваджено низку заходів, більшість із яких були тимчасовими, щоб допомогти бізнесу перейти з шокового стану до нормальної роботи. Ситуація залишається складною, але платники, продовжуючи сплачувати податки та розвиваючи власні бізнеси, підтримують реалізацію трансформацій податкової політики в період воєнного стану.

2.2. Оцінка впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в Україні

На процеси та явища, що відбуваються в економіці та суспільстві, негативно впливають поширення викликів і небезпек сучасності. Стає очевидним, що при наявності негативних тенденцій щодо забезпечення стабільності соціально-економічного розвитку необхідно виявити причини виникнення кризових санів, а також зміни, які відбуваються в зовнішньому та внутрішньому середовищі. Зважаючи на ці обставини, необхідно провести ретельне вивчення значень основних соціально-економічних параметрів, які характеризують реальний стан розвитку економіки та суспільства.

Таким чином, у 2022 році в Україні виникла низка проблем, пов'язаних із забезпеченням найбільшого деструктивного впливу на соціально-економічний розвиток країни. Це було пов'язано з повномасштабним військовим вторгненням росії на територію України та активними бойовими діями. Крім того, виникли нові проблеми, пов'язані з неможливістю адекватно оцінити параметри явищ і процесів.

Тим не менш, дестабілізуючі фактори, які впливають на забезпечення якості життя населення в суспільстві, також мають негативний вплив, як відображено на рис. 2.3. При цьому варто зазначити, що індекс якості життя населення є якісною характеристикою, яка дозволяє оцінити соціально-економічні дисбаланси в країні.

Згідно з результатами досліджень, проведених протягом тривалого часу в Україні спостерігаються позитивні тенденції щодо забезпечення якості життя населення. Це пов'язано з методами розрахунку, які використовують номінальні фактори, а не реальні показники.

Однак, поточний стан функціонування суспільства та наявність значних соціальних проблем демонструють високий рівень соціальної напруженості.

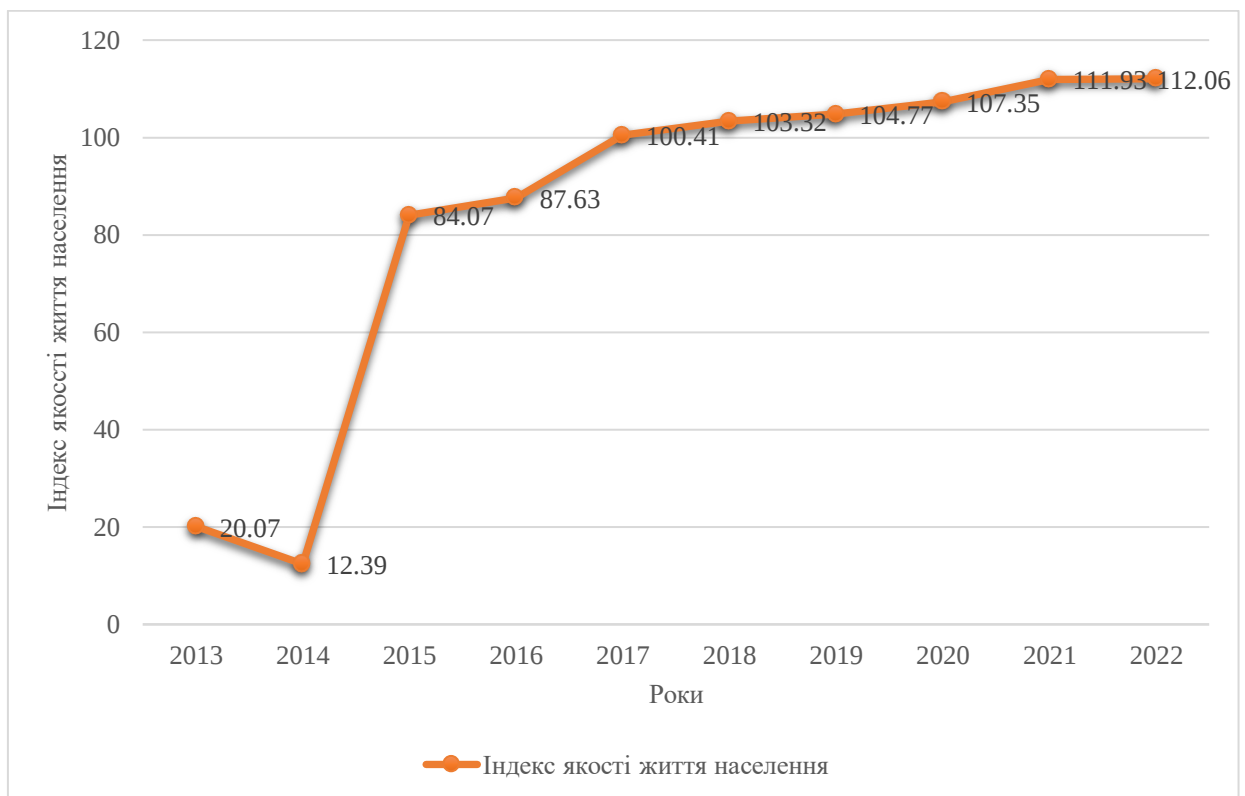

Рис. 2.3. Динаміка індексу якості життя населення в Україні у 2013–2022 рр.

Джерело: розраховано автором за даними: [17]

Стає очевидним, що пояснити певну невідповідність надзвичайно важко. Однак дослідження, проведені щодо рівня безробіття, соціальних стандартів і бідності, показують, що в Україні є вагомість і наявність соціально-економічних диспропорцій.

Оцінка рівня зайнятості та безробіття в Україні у 2013–2022 рр., яка відображена на рис. 2.4, дає підстави стверджувати, що рівень безробіття зріс із 7,3 % економічно активного населення у 2013 році до 35% економічно активного населення у 2022 році, проблема, яка особливо загострилася під впливом воєнного стану, коли показники зайнятості значно знизилися з 55,7% до 40% економічно активного населення.

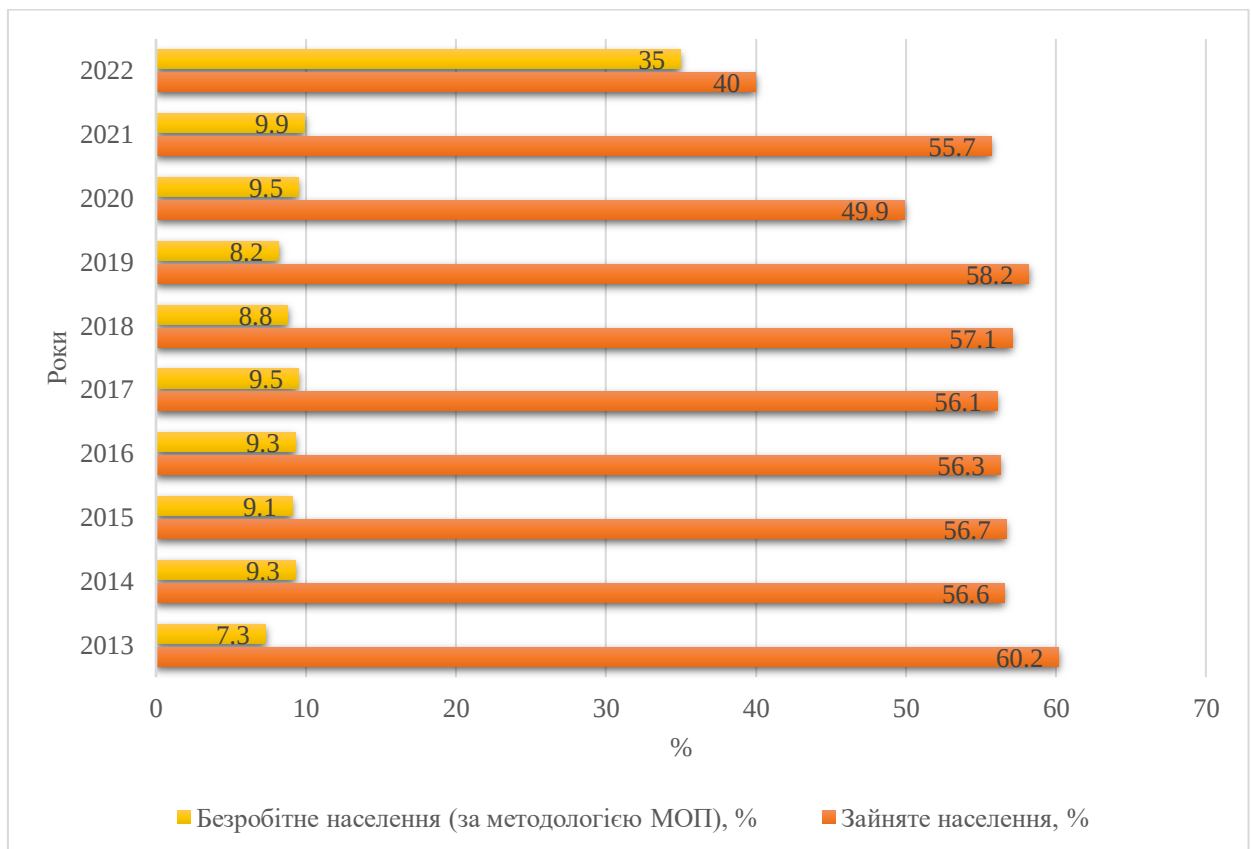

Рис. 2.4. Динаміка рівня зайнятості та безробіття населення в Україні у 2013–2022 рр., %

Джерело: розраховано автором за даними: [17]

Очевидно, що війна росії проти України призвела до проблем зайнятості та безробіття, оскільки росія анексувала значні території України, а бізнес або згорнув, або не може працювати через активні бойові дії.

Поширення рівня бідності серед населення України є важливою проблемою соціально-економічного розвитку, яка впливає на якість життя в суспільстві. У 2015–2016 роках спостерігалось значне зубожіння населення; показники досягли 58,3 % і 58,6 % відповідно, як свідчать результати проведених розрахунків рівня бідності за період з 2013 по 2022 рік (рис. 2.5).

Рівень бідності вдавалося стримувати за рахунок систематичних стабілізаційних заходів, які проводилися з 2017 по 2019 рік. За рахунок державних субсидій і надання соціальної підтримки та допомог рівень якості життя населення також підтримувався.

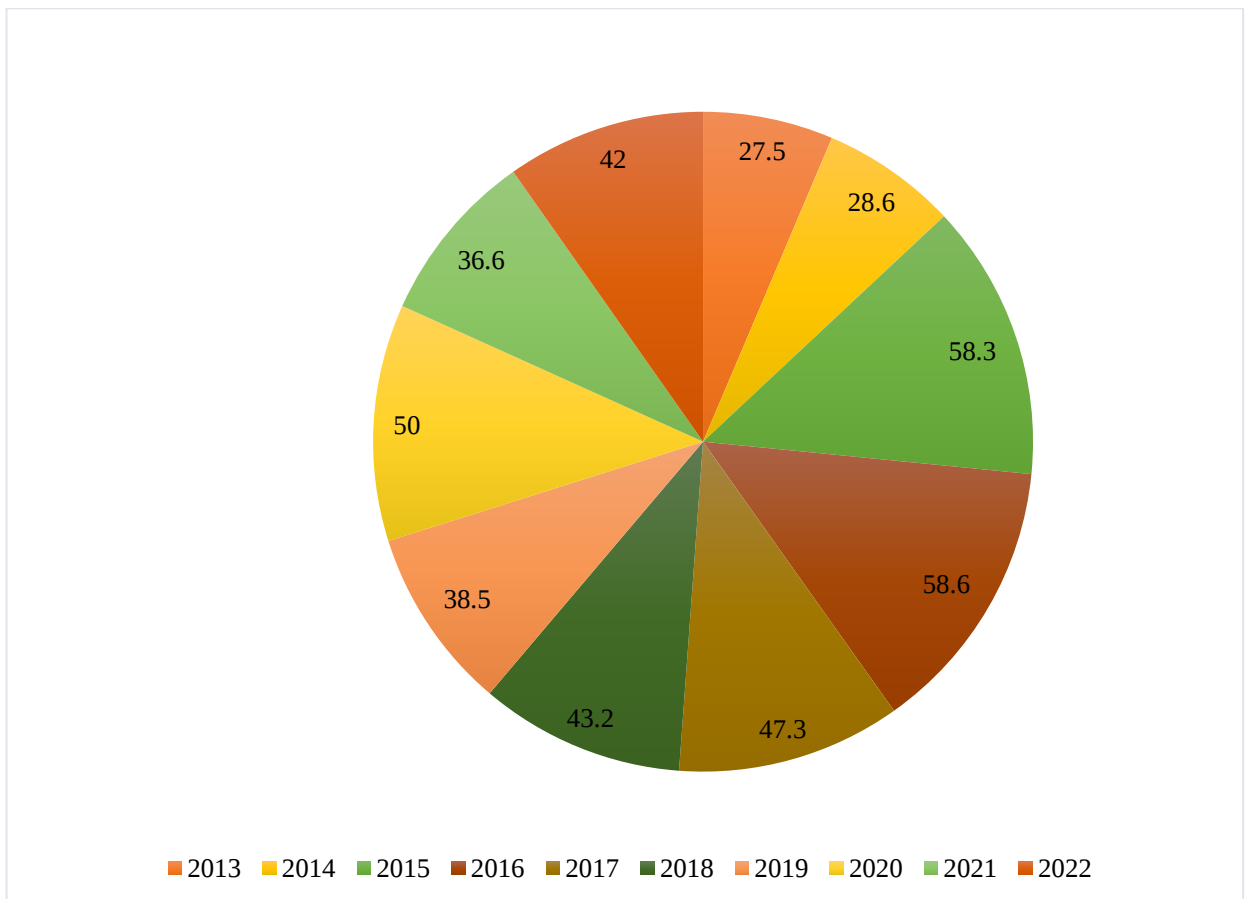

Рис. 2.5. Динаміка рівня бідності населення в Україні у 2013–2022 рр., %

Джерело: розраховано автором за даними: [17]

Однак через коронавірусну кризу 2020 року цей показник знову зріс на п'ятдесят відсотків. Це свідчить про більшу нестабільність у соціально-економічному розвитку країни та неспроможність економіки країни ефективно протистояти сучасним викликам і небезпекам.

За результатами показників зображених на (рис. 2.6.) можна зробити висновок, що протягом цього періоду темп росту середньомісячної заробітної плати був лише зростаючим. Причини тенденції збільшення середньомісячної заробітної плати в Україні може бути обумовлене різними факторами, які включають економічні, соціальні та політичні чинники. Декілька можливих причин: збільшення обсягів виробництва та покращення економічних показників країни можуть призвести до зростання заробітної плати, розвиток підприємництва та підвищення продуктивності праці можуть сприяти збільшенню доходів працівників, підвищення рівня мінімальної заробітної плати на законодавчому рівні може позитивно впливати на зарплати в цілому, особливо для тих, хто отримує заробітну плату на рівні мінімуму.

Рис. 2.6. Динаміка середньомісячної заробітної плати Україні у 2013–2022 рр., грн.

Джерело: розраховано автором за даними: [17]

Індекс споживчих цін (ІСЦ) в Україні є одним з основних показників, який відображає зміни рівня цін на споживчі товари та послуги. Цей індекс вимірює вартість корзини товарів і послуг, яку середньостатистична господарство витрачає на споживання. Зміни в індексі споживчих цін дозволяють оцінити темпи інфляції в країні.

ІСЦ розраховується на основі цін на певний перелік товарів та послуг, який представляє споживчу корзину. Ця корзина включає такі основні групи товарів і послуг, як харчування, житло, комунальні послуги, транспорт, охорона здоров'я, освіта, інші товари та послуги.

Офіційні дані щодо цього показника зазвичай оприлюднюються національним статистичним органом. У випадку України, це може бути Державна служба статистики України. Оновлення індексу споживчих цін зазвичай відбувається місячно.

Індекс споживчих цін є важливим індикатором для оцінки впливу інфляції на економіку та споживчі можливості громадян. Зростання цього індексу може свідчити про зростання рівня цін і втрату покупців на купівельну спроможність грошей. На рис.2.7.зображено ІСЦ з 2013 року по 2022 рік.

Рис. 2.7. Динаміка індексу споживчих цін в Україні у 2013–2022 рр., %

Джерело: розраховано автором за даними: [17]

Загалом, аналіз показує періоди як росту, так і спаду індексу споживчих цін в Україні. Зростання індексу може свідчити про інфляційний тиск, тоді як зниження може бути наслідком заходів з обмеження інфляції чи економічних труднощів. Роки 2014 і 2015 видаються особливо високими в плані індексу, а рік 2016 є роком різкого спаду. Рік 2022 вирізняється суттєвим ростом, що вимагає уваги в контексті можливого інфляційного тиску. Базовий 2013 рік, де ІСЦ встановлено на рівні 100,5%. Значний ріст ІСЦ у 2014 і 2015 роках (124,9% і 143,3% відповідно).

Можливі причини: економічне зростання, інфляційний тиск, зовнішні економічні чинники. Суттєвий спад у 2016 році (112,4). Можливі причини: економічні труднощі, заходи з обмеження інфляції. 2017-2019 роки період відносної стабілізації ІСЦ (від 113,7 до 104,1). Можливі причини: ефективні заходи з контролю інфляції, зміни в економічних умовах. Легкий ріст ІСЦ у 2020 році (105). Можливі причини: вплив пандемії COVID-19, фінансові та монетарні заходи. Поступовий ріст у 2021 році (110). Можливі причини: відновлення економіки після пандемії. Суттєвий ріст у 2022 році (126,6). Можливі причини: воєнний стан в державі, інфляційний тиск, складні економічні умови.

Таким чином, дослідження, проведені щодо поточних тенденцій розвитку соціально-економічної сфери в Україні, дають підстави стверджувати, що існують значні дестабілізуючі фактори, які спричиняють значні негативні зміни та диспропорції в розвитку економіки та суспільства. Результати розрахунків дозволили встановити, що темпи соціально-економічного розвитку значною мірою залежать від стану та тенденцій змін явищ і процесів, що відбуваються в економіці та суспільстві.

Висновки до розділу 2

За результатами проведеного аналізу основних податкових надходжень до Державного бюджету України за 2019-2022 роки та здійснену оцінку впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в Україні можна зробити наступні висновки:

1. Податкова політика є ключовим інструментом державного управління, спрямованим на контроль економічного зростання, фінансування державних обов'язків та забезпечення добробуту населення. Вона відображається в податковій системі країни, яка змінюється залежно від економічного контексту.

2. Війна та нестабільність у країні може ускладнити адекватну оцінку параметрів соціальних та економічних явищ і процесів. Це пов'язано з обмеженим доступом до інформації, неможливістю проведення аналізу та зі змінами у зовнішньому та внутрішньому середовищі. Військове вторгнення та активні бойові дії призвели до серйозних проблем у сфері економіки та суспільства в Україні. Ці проблеми мають деструктивний вплив на соціально-економічний розвиток країни.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В ДЕРЖАВІ

3.1. Зарубіжний досвід впливу податкової політики на соціально-економічні процеси

Зарубіжний досвід впливу податкової політики на соціально-економічні процеси визначається комплексним підходом країн до регулювання фінансово-економічної сфери та взаємодії з різними сегментами суспільства. Цей досвід охоплює різноманітні стратегії та інструменти, спрямовані на досягнення балансу між фінансовою стабільністю, соціальною справедливістю та стимулюванням економічного зростання.

Один із ключових аспектів, який здебільшого визначає ефективність податкової політики, - це ставки оподаткування. Багато розвинутих країн світу встановлюють різні рівні податків для різних категорій доходів та видів підприємницької діяльності. Низькі ставки оподаткування можуть стимулювати підприємницьку активність та привертати інвестиції.

Спеціальні соціальні виплати та податкові пільги є ще однією важливою складовою податкової політики багатьох країн. Ці інструменти спрямовані на стимулювання певних соціальних поведінок, таких як вивчення, виробництво екологічно чистих технологій чи благодійні внески.

Важливою складовою є ефективність системи збору податків, яка може впливати на загальні надходження до бюджету. Зменшення ухилень від сплати податків та вдосконалення системи збору може забезпечити додаткові ресурси для соціальних та економічних потреб.

Реформи податкового законодавства є постійним явищем в зарубіжних країнах, оскільки вони намагаються адаптуватися до змін у глобальній економіці та внутрішніх викликах. Ці реформи можуть включати в себе зміни

в структурі оподаткування, введення нових пільг чи модернізацію системи збору.

Податкові угоди є ще однією важливою практикою для залучення іноземних інвестицій та стимулювання експорту. Вони можуть встановлювати сприятливі умови для бізнесу та сприяти розвитку міжнародної економічної взаємодії.

Податкова децентралізація, передача частини податкових надходжень місцевим урядам, є ще однією стратегією, спрямованою на покращення розвитку регіонів та забезпечення їхньої фінансової самостійності.

Податкові служби в різних країнах організовані та відповідають за податковий контроль. Наприклад, законодавча, виконавча та судова гілки влади Сполучених Штатів виконують податкову політику. Кожен із згаданих вище державних органів Сполучених Штатів має чітко визначені повноваження щодо забезпечення ефективності податкового механізму держави за умови оптимального поєднання спеціальних ресурсів - кадрових, матеріальних і правових.

Розглядаючи податкову службу Японії, варто зауважити, що її створює Національне податкове управління, яке відповідає за стягнення та збір національних податків. Крім того, Національне управління створило Національний податковий коледж, який навчає податкових службовців, і Національний податковий суд, який вирішує податкові спори. Суд і коледж мають відділи в районних управліннях і в Окінаві.

У Німеччині податкова служба є департаментом Міністерства фінансів. Податки безпосередньо контролюються центральним підрозділом Федерального податкового департаменту. Крім центрального апарату німецька система має регіональний апарат, також відомий як податкові землі. На рівні кожного регіону є міністерство фінансів.

Уряди різних країн розробляють чіткі та ефективні податкові політики та регулювання, щоб мінімізувати податкове навантаження як на приватні,

так і на державні підприємства, щоб подолати наслідки світової фінансової кризи.

Кожен метод виконання податкової політики залежить від певних інструментів, які зображено на рис. 3.1.

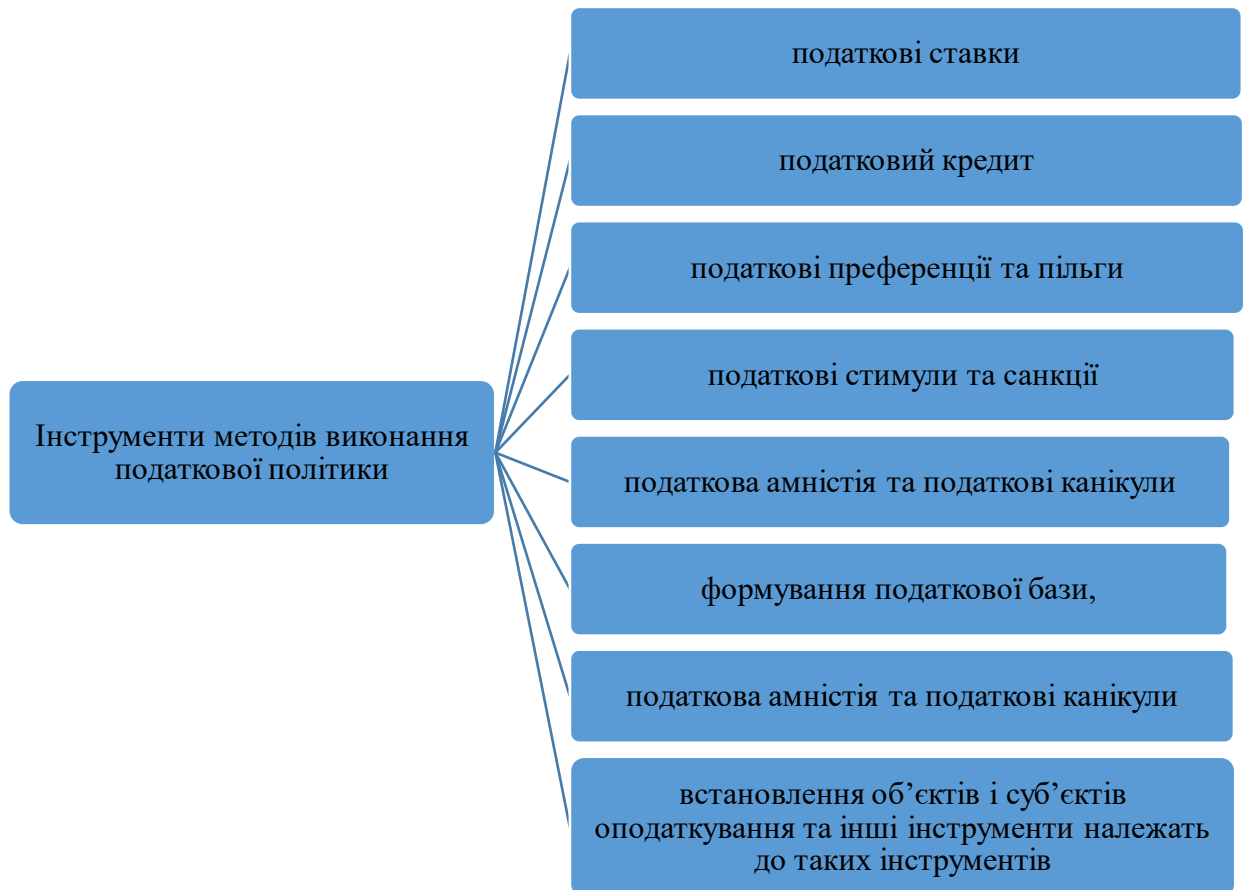

Рис. 3.1. Інструменти методів виконання податкової політики

Складено автором на основі джерела [22].

Податкова політика зарубіжних країн орієнтована на створення відносин із платниками податків, щоб вони могли своєчасно та повністю виконувати свої податкові обов'язки. Це може бути пов'язано з менталітетом людей інших країн, а також свідчить про довіру людей до держави, оскільки в провідних зарубіжних країнах держави встановлюють високі податкові ставки, але також надають своїм громадянам широкі соціальні блага, такі як заробітна плата, медичне страхування та пенсії. Люди в більшості зарубіжних країн відчувають допомогу держави та розуміють, що податкові платежі

допомагають розвитку та створенню валового внутрішнього продукту, що дозволяє державі продовжувати надавати соціальне забезпечення та соціальний захист своїм громадянам.

У сучасному світі більшість розвинутих держав мають поєднання прямих і непрямих податків. Прямі податки переважають у Норвегії, Франції, Австралії, Італії, Греції та Іспанії; вони зросли у Великобританії, Німеччині, Японії, Канаді та США, а непрямі податки зросли в Австралії, Італії та, зокрема, Швеції. Співвідношення між прямими та непрямими податками визначається життєвим рівнем основної маси населення. Об'єктивно, розмір прямих податкових надходжень обмежений низьким рівнем. Таким чином, у країнах, що розвиваються непрямі податки часто переважають у структурі зведених державних бюджетів.

У практиці країн Європи існує велика кількість процедур, спрямованих на підвищення рівня добровільної сплати податків, створення моделі сумлінних платників податків і управління ризиками невиконання платниками податкового обов'язку.

Тим не менш, країни Європейського Союзу стикаються з деякими проблемами в системах оподаткування. Серед цих проблем – ухилення від податків підприємств і несвоєчасна сплата податкових зобов'язань до бюджетів усіх рівнів. З іншого боку, через ефективне державне управління у сфері податкових відносин проблеми податкового боргу в більшості європейських країн не є значними.

Зарубіжний досвід впливу податкової політики на соціально-економічні процеси різноманітний і залежить від конкретних стратегій та цілей кожної країни. В табл. 3.1. представлено досвід впливу податкової політики Сполучених Штатів Америки, Канади, Франції, Данії, Японії, Німеччини на соціально-економічні процеси.

Зарубіжний досвід впливу податкової політики на соціально-
економічні процеси

Таблиця 3.1.

Країна	Аспект	Податковий підхід
Сполучені Штати Америки	Стимулювання економічного	Використання податкових стимулів для збільшення інвестицій та створення робочих місць, зокрема, зниження ставок корпоративного податку.
Данія	Соціальна держава	Високі податкові ставки для фінансування соціальної держави та забезпечення всебічного соціального забезпечення, включаючи безкоштовну медичну допомогу та освіту.
Японія та Німеччина	Екологічна спрямованість	Використання податкових стимулів для підтримки сталого розвитку та зменшення викидів вуглецю, зокрема, податкові пільги для компаній, що інвестують у відновлювальну енергію.
Швеція	Прогресивні податкові ставки	Високий рівень прогресивності в оподаткуванні, з високими ставками для високооплачуваних робітників та компаній, спрямований на зменшення рівня нерівності.
Франція	Податкова конкуренція	Застосування політики податкової конкуренції для привертання інвестицій та компаній, включаючи встановлення спеціальних податкових ставок для певних галузей економіки.
Канада	Податкова підтримка родинам	Програми податкової підтримки для сімей, такі як дитячі податки та кредити за збереження дітей, спрямовані на полегшення фінансового тягаря сімей та підтримку дитячого виховання.

Складено автором на основі джерела [28].

Ці приклади свідчать про різноманітність стратегій, які країни використовують у сфері податкової політики для досягнення своїх економічних та соціальних цілей. Кожен досвід має свої плюси та мінуси, і вибір конкретної стратегії залежить від потреб і цілей кожної країни.

У результаті вивчення досвіду використання податкової політики в антикризових програмах регулювання економіки було виявлено деякі загальні характеристики податкового регулювання.

По-перше, в умовах кризи наголошується на реалізації регулюючої функції податків, оскільки більшість зарубіжних країн віддають перевагу застосуванню податкового стимулювання та підтримки. У цьому плані

відсутня Литва, яка в умовах кризи збільшила фіскальний складник оподаткування для фінансування бюджетних витрат, а також Латвія та Іспанія, які частково поєднують податкове стимулювання (підтримку) зі збільшенням бюджетних надходжень.

По-друге, найбільш поширеними в зарубіжних країнах є такі заходи: податкова підтримка ліквідності підприємств реального сектору економіки шляхом зменшення податкового навантаження, щоб запобігти вимиванню обігових коштів; податкова підтримка домогосподарств; в першу чергу це стосується зменшення податкового навантаження на малозабезпечені та соціально-уразливі групи людей шляхом збільшення сум загальних і спеціальних податкових вирахувань; стимулювання інвестицій;

По-третє, інші країни широко використовують заходи непрямого впливу, які стимулюють інвестиції та зменшують податкове навантаження на виплати з оплати праці. Однак лише деякі країни проводять прямі заходи щодо стимулювання ефективної зайнятості населення.

З цієї причини податкове стимулювання зайнятості також може бути одним із пріоритетних елементів антикризової податкової політики.

По-четверте, стимулюючі заходи, які передбачають зміну порядку нарахування прискореної амортизації (введення або збільшення початкового списання вартості основних засобів), майже не застосовуються в будь-якій країні. Це частково пов'язано з тим, що в інших країнах існує більш ефективний механізм податкової амортизації.

По-п'яте, широта та різноманітність податкового регулювання в різних країнах залежать від умов соціально-економічного розвитку країни, пріоритетів економічної політики та того, наскільки сильно вплинула світова фінансова криза. Наприклад, у Китаї податкове регулювання обмежене стимулюванням інвестицій.

По-шосте, антикризові програми різних країн мають різний податковий компонент.

З іншого боку, абсолютна більшість держав намагаються допомогти реальному сектору економіки, а не фінансовому.

По-сьоме, в більшості країн пріоритетними є заходи другої групи, оскільки глобальні антикризові правила поєднують податкове стимулювання попиту та пропозиції.

По-восьме, у більшості міжнародних програм антикризових податкових заходів тактичні, спрямовані на ліквідацію негативних наслідків кризи, поєднуються зі стратегічними заходами, спрямованими на створення передумов для стійкого соціально-економічного розвитку після кризи.

Отже, розробка конкретних податкових заходів, спрямованих на запобігання кризі в Україні, повинна бути тісно пов'язана з причинами та особливостями фінансово-економічної кризи в Україні, а також з досвідом інших країн.

Зарубіжний досвід підтверджує, що ефективне використання податкових інструментів є ключовим для досягнення рівноваги між фінансовою стабільністю та соціально-економічним розвитком. Цей досвід слугує важливим джерелом для усіх країн, які прагнуть оптимізувати свою податкову політику для досягнення стратегічних національних цілей.

Наразі основним принципам податкової політики держави та основ податкової системи приділяється значна увага. Основні концепції та основні положення податкової політики відомі як принципи. Їх впровадження дозволить відновити дієвість фіскальної та регулятивної природи податків, а також ринкову саморегуляцію на основі реалізації об'єктивних економічних законів.

Нечипоренко А.В. та Панченко І.В. виділяють принципи, на основі яких здійснюється оподаткування в країнах, які здобули незалежність після розпаду радянського режиму. Порівняльний аналіз стандартів оподаткування різних країн зображено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2.

Порівняльний аналіз стандартів оподаткування різних країн у всьому світі

Країна	Принципи оподаткування																				
	загальність	справедливість	визначеність	обов'язковість	рівність	презумпційність	недискримінаційність	законність	стабільність	стимулювання	обґрунтованість	рівномірність	єдність	компетентність	пропорційність	рівнозначність	нейтральність	достатність	економічність	зручність	невідворотність
Азербайджан	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+						+			
Білорусь		+	+	+		+															
Молдова		+	+								+						+				
Таджикистан				+	+			+													
Туркменістан	+			+	+			+													
Узбекистан	+	+		+	+	+	+														
Україна*		+		+	+				+	+	+		+		+	+					
Україна**	+	+			+				+				+				+	+	+	+	+

Україна* - до прийняття Податкового кодексу; Україна** - після прийняття Кодексу.

Складено автором на основі джерела [14].

Аналізуючи надану таблицю, можна зробити наступні висновки:

- усі країни (Азербайджан, Білорусь, Молдова, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, Україна*) мають принцип загальності оподаткування, що означає оподаткування всіх видів доходів або різних елементів податкової бази;
- усі країни визнають принцип справедливості оподаткування, але конкретні аспекти цього принципу можуть варіюватися;
- країни демонструють принцип визначеності оподаткування, що вказує на чітке визначення податкових обов'язків та правил їх обчислення;

- значна кількість країн визнає принцип рівності перед законом у сфері оподаткування, який забезпечує рівний підхід до всіх платників податків;
- окремі країни, такі як Азербайджан, Таджикистан, Туркменістан, та Узбекистан, враховують принципи презумпційності та недискримінаційності, спрямовані на захист прав платників податків та запобігання будь-якій формі дискримінації у податковій сфері;
- окремі країни (наприклад, Україна*) демонструють додаткові принципи, такі як стимулювання, обґрунтованість, рівномірність, єдність, компетентність, пропорційність, рівнозначність тощо.

Перелік принципів податкового законодавства, які входять до трьох груп, змінився після прийняття Податкового кодексу України.

Перша група - це принципи, які були введені знову. Вони включають принцип загальності оподаткування, презумпцію правомірності рішень платника податку, фіскальну достатність, економічність оподаткування та нейтральність оподаткування. Принцип невідворотності настання визначеної законом відповідальності за порушення податкового законодавства матиме позитивний вплив на економіку нашої держави. Цей принцип розроблений з метою зменшення частки тіньової економіки та збільшення надходжень до бюджету. Принцип презумпції правомірності рішень платника податку має вирішальне значення для регулювання відносин між платниками податку та контролюючими органами в ситуаціях, коли тлумачення законодавства можуть бути неправильними на користь платника податку.

Вкрай важливо, щоб нововведені принципи були реальними, а не лише декларативними, щоб досягти гармонізації податкової системи.

Друга група – принципи, у яких лише змінилася назва. До них належать принципи соціальної справедливості, стабільності, рівномірності та зручності сплати, недопущення податкової дискримінації та рівності всіх платників перед законом.

Відмінені принципи третьої групи включали наступні: обов'язковість, обґрунтованість, стимулювання, доступність, компетентність, пропорційність

і рівнозначність. Дані принципи є досить позитивними, і відсутність їх може мати негативні наслідки для економічного зростання України під час процесу здійснення оподаткування.

Таким чином, податкова політика є одним із найважливіших інструментів державного втручання в соціально-економічні процеси країни. Це є результатом постійно зростаючої ролі держави в економіці та суспільному житті, що вимагає додаткових грошових ресурсів. Податкові інструменти мають значний вплив на економічний розвиток як окремих ринкових агентів, так і держави загалом, оскільки податки мають значний рівень перерозподілу внутрішнього валового продукту в розвинутих країнах світу.

3.2. Основні проблеми впливу податкової політики та шляхи підвищення її ефективності на соціально-економічні процеси в Україні

Всі економічні явища та процеси, пов'язані з фінансами, залежать від податків. По-перше, податки міряють можливості держави в глобальному економічному просторі щодо розвитку науки, освіти, культури, гарантування економічної безпеки та покращення суспільного добробуту. Податки, з іншого боку, служать інструментом перерозподілу доходів держави, тому їх мобілізація та використання зачіпає інтереси не лише підприємців і громадян, але й широких соціальних груп.

Податки мають все більшу здатність регулювати економіку. Уряд встановлює податкові ставки та види, щоб стимулювати чи обмежувати розвиток певних секторів економіки. Так, держава сприяє науково-технологічному потенціалу, звільняючи від оподаткування суми, що йдуть на технологічний розвиток виробництва, тобто на інновації та модернізацію. Таким чином, держава може впливати на ефективність і стабільність економічного розвитку за допомогою податкових правил. Завдання, пов'язані з податковою політикою держави, включають встановлення оптимальних

податків, які не стримуватимуть розвиток підприємництва, а також забезпечення надходження до бюджету коштів, достатніх для задоволення державних потреб.

Податкова політика є одним із багатьох інструментів, за допомогою яких держава може втручатися в соціально-економічні процеси. Це є результатом постійно зростаючої ролі держави в економіці та суспільному житті, що вимагає додаткових грошових ресурсів. Податкові інструменти мають значний вплив на економічний розвиток як окремого ринкового агента, так і держави в цілому, оскільки податки мають значний рівень перерозподілу ВВП у розвинутих країнах світу.

У сучасному світі податкова політика є однією з найважливіших тем у економічному та соціальному житті України. Це пов'язано з новими змінами в економіці України, які зосереджені на ринкових відносинах, де фіскальні інструменти є одним із найефективніших способів державного регулювання економіки. Зрозуміло, що в ринкових економіках виважена і збалансована фіскальна політика є одним із ключових факторів зростання виробництва, інвестиційної активності та зайнятості. Тому створення ефективної податкової політики в Україні неможливо без застосування прогнозованої, обґрунтованої та дієвої податкової політики.

На нашу думку, податкова політика складається з комплексу правових, економічних і організаційних заходів, які держава вживає для регулювання податкових відносин, встановлюючи умови оподаткування та спрямованих на забезпечення надходжень податків до централізованих фондів грошових ресурсів держави та стимулювання економічного зростання.

Головною метою податкової політики є визначення найкращого співвідношення між фінансовими можливостями держави та обсягом видаткових статей соціально-економічного характеру відповідно до конкретних умов розвитку країни.

Податкові політики поділяються на ліберально-стимулюючі та соціально-стримуючі залежно від цілей податкового регулювання.

Перший тип податкової політики характерний для держав у всьому світі, які мають на меті збільшити обсяг виробництва, вийти на міжнародні ринки та збільшити доходи своїх громадян. Такий тип податкових вилучень супроводжується згортанням соціальних програм, таких як надання податкових преференцій для інвестицій. Держави, які переживають економічні кризи, найчастіше застосовують таку політику. Наразі його використовують Китай, Індія, Бразилія та інші країни Південно-Східної Азії.

Другий тип податкової політики стосується країн із розвинутою ринковою економікою, які досягли «стелі» економічного розвитку. Ці країни наголошують на впровадженні та підтримці високих соціальних стандартів, а також на підтримці своєї конкурентоспроможності на світовому ринку. Високі ставки податків, використання ПДВ у торгівельних операціях і податкове стимулювання міжнародної міграції капіталів є ознаками країн, які впроваджують таку податкову політику. Наразі це стосується США, Західної Європи та Скандинавії.

На думку деяких науковців, податкова політика етатизму є третім типом податкової політики. Такий тип податкової політики характеризується переважанням державних інтересів над правами платників податків і пріоритетом обов'язків платників податків над їх правами. Також держава проявляє податкове свавілля, нехтуючи вимогами податкового законодавства; часте коригування законодавства з політичних міркувань; виконання податковою службою неприцільних її функцій.

Основним недоліком поточної податкової системи є те, що вона спрямована на подолання бюджетного дефіциту шляхом вилучення доходів підприємств.

Існуюча податкова система України має наступні недоліки:

- вона базується на фіскальній спрямованості, яка є основою більшості змін податкового законодавства;
- законодавство щодо оподаткування є складним і нестабільним, а окремі норми часто не узгоджені та суперечливі. Багато питань

оподаткування регулюються підзаконними актами через наявність норм непрямой дії в законодавстві. Окремі податкові правила тлумачаться неоднозначно, що негативно впливає на діяльність підприємств і знижує привабливість національної економіки для іноземних інвесторів;

- витрати на управління окремими податками вищі, ніж доходи бюджету, що формуються за рахунок їх справляння;

- механізм митно-тарифного регулювання не дозволяє оперативно реагувати на зміни кон'юнктури світового ринку та структури економіки в Україні.

Вищезазначені проблеми призвели до такої системної проблеми у податковій системі, як податкова заборгованість платників перед бюджетом і державними цільовими фондами. Ця проблема пов'язана з багатьма факторами, зокрема:

- відсутність ефективних механізмів, які забезпечують відповідальність підприємств за виконання своїх фінансових зобов'язань;

- масові бюджетні взаємозаліки, які ускладнюють своєчасну і повну сплату податків;

- тенденція до списання та реструктуризації державою податкової заборгованості підприємств перед бюджетом.

- тенденція в суспільстві до зневажливого ставлення до податків;

- ухилення від оподаткування, на яке впливають не стільки податкові ставки, скільки викривлення конкуренції через нерівномірне розподілення податкового тягара, корупцію, недосконалість законодавства, що регулює підприємницьку діяльність;

- заборгованість бюджету з відшкодування податку на додану вартість.

Немає чіткого зв'язку між розвитком економіки та діяльністю безпосередніх суб'єктів податкової системи. Це призвело до того, що податкова система розвивається окремо від розвитку безпосередніх суб'єктів оподаткування. Щоб уникнути надмірного податкового тиску, компанії прагнуть отримати мінімальний прибуток.

На рис. 3.2. зображено ключові проблеми податкової політики України

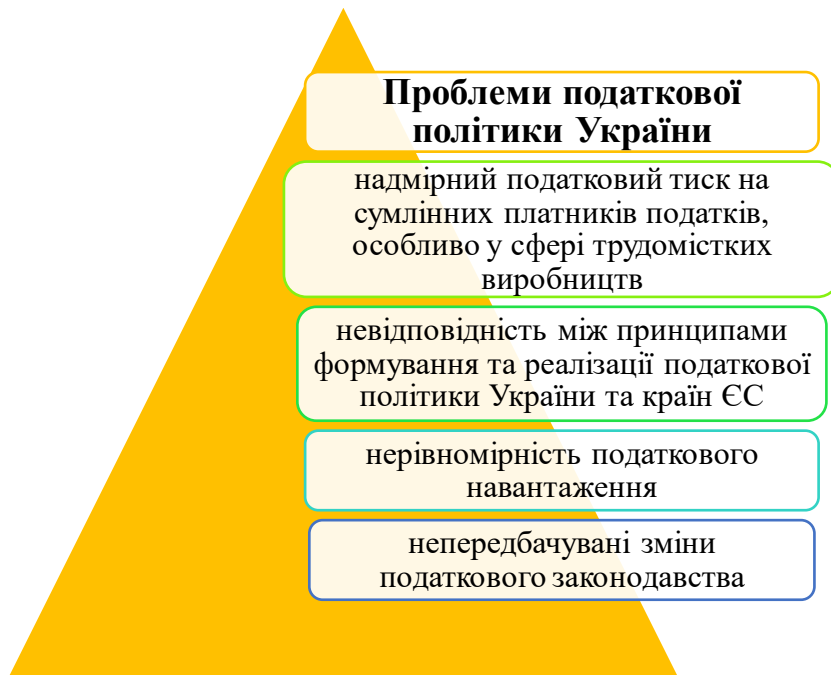

Рис. 3.2. Ключові проблеми податкової політики України

Складено автором на основі джерела [31]

Враховуючи це, можна зробити висновок, що основою реформування податкової системи України має бути визнання того факту, що податкова система України вже склалася і не повинна розглядатися як така, що потребує докорінної реформи, незважаючи на її недоліки. Таким чином, створення нової податкової бази повинно відображати традиції існуючої податкової системи та відповідати світовим тенденціям розвитку податкових систем.

Податкова система України повинна відповідати вимогам соціальної держави, зокрема щодо рівня фінансування суспільних благ, відповідно до Конституції держави.

Податкова реформа повинна забезпечити накопичення фінансових ресурсів, достатніх для виконання конституційних функцій держави.

Основні напрями підвищення ефективності податкової реформи зображено на рис. 3.3.

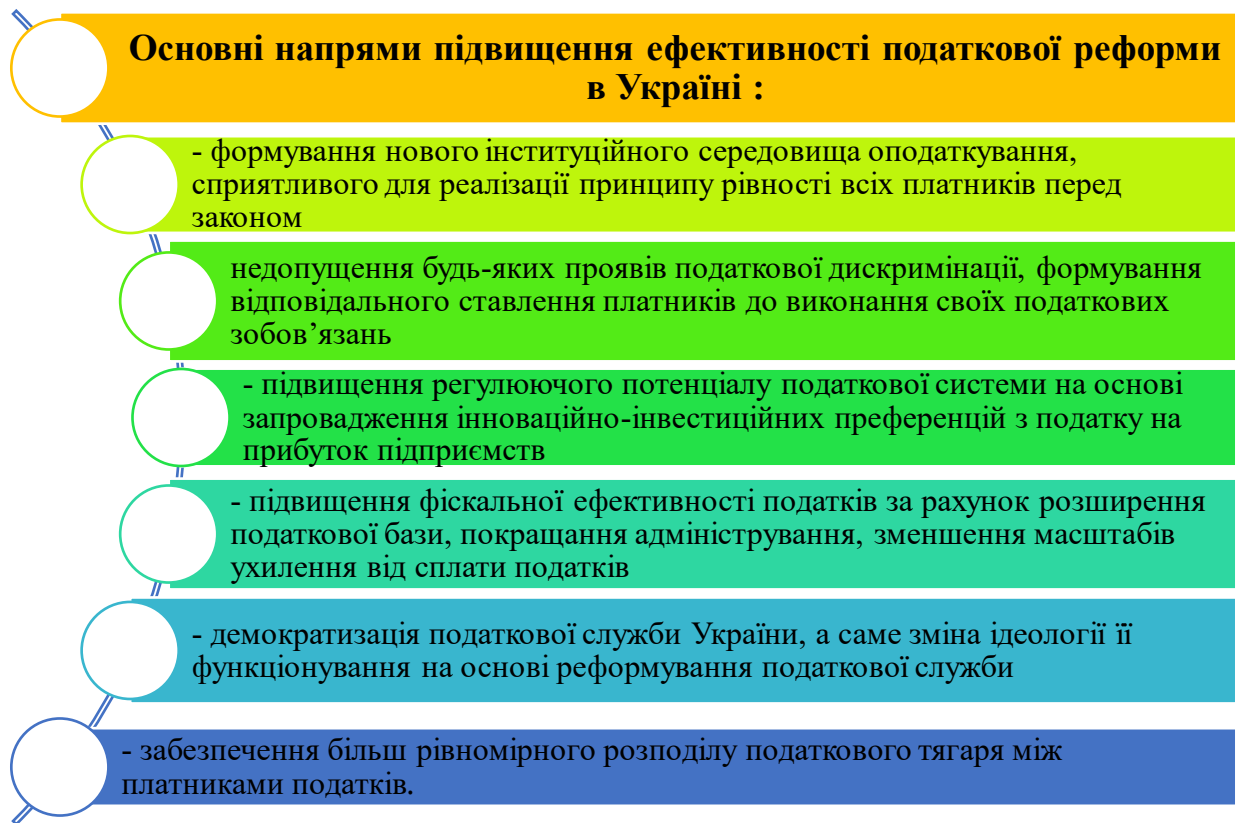

Рис. 3.3. Основні напрями підвищення ефективності податкової реформи

Складено автором на основі джерела [22].

Таким чином, необхідно створити систему оподаткування, яка стимулює економічний розвиток і сприяє створенню повноцінних суб'єктів ринкової економіки. Одночасно потрібно поступово вирішувати проблему дефіциту бюджету та досягти фінансової стабілізації, одночасно переходячи до економічного росту. Сам механізм податків, а також цільове спрямування податків повинні бути змінені.

Реформування податкової системи має базуватися на принципах прозорості та фіскальної достатності. Це означає, що дохідна частина бюджету повинна бути достатньою для виконання державних завдань, без дискримінації окремих платників податків і що сума податків повинна дорівнювати вартості державних благ і послуг. У разі подальшого реформування податкової системи доцільно впроваджувати гнучкі форми податкового регулювання, які адаптуються до змін макроекономічної

ситуації, а також використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології в податкову практику.

Висновки до розділу 3

За результатами проведеного дослідження основних проблем впливу податкової політики та шляхи підвищення її ефективності на соціально-економічні процеси в Україні можна зробити наступні висновки:

1. Головним стратегічним завданням податкової політики є визначення найкращого співвідношення між обсягом видаткових статей соціально-економічного характеру та фінансовими можливостями держави в певних умовах розвитку країни. Коли справа доходить до податкової політики, використовуються такі принципи, як справедливість, обов'язковість, економічна нейтральність, організаційна простота, гнучкість, контрольованість податків з боку платників і відносна рівність зобов'язань.

2. Визначено, що податкова політика стикається з рядом проблем, включаючи нестабільність податкового законодавства, надмірний податковий тиск на платників податків, нерівномірність податкового тягаря та невідповідність принципам формування та реалізації податкової політики в Україні та країнах ЄС..

3. Реформування поточної податкової системи повинно зосереджуватися на вирішенні поточних проблем і створенні більш сприятливих умов для вітчизняних виробників, стимулюючи інвестиційні програми. Надання пільгового оподаткування, підвищення прозорості пільг і посилення їх стимулюючих і регулюючих функцій податкової системи є важливими елементами регулюючої функції податкової системи для ефективної спрямованості податкової політики.

ВИСНОВКИ

За результатами проведених теоретичних основ дослідження податкової політики та оцінки її впливу на соціальні та економічні процеси в державі можна зробити наступні висновки:

Податкова політика представляє собою складний механізм, в результаті якого може відбуватись як стимулювання діяльності суб'єктів господарювання та підвищення рівня добробуту суспільства, так і навпаки, уповільнення розвитку економіки. Забезпечення виконання державою своїх функцій напряму залежить від правильно обраного напряму податкової політики, яка виступає інструментом регулювання економічних процесів в країні.

Крім цього, податкова політика виступає засобом розподілу валового національного доходу та бюджету держави, безпосередньо впливає на процес формування соціальної політики та економічні процеси.

Податкова політика представляє собою систему державних заходів, які безпосередньо стосуються сфери оподаткування, в результаті чого формуються фонди, за кошти яких держава фінансує програми соціального та пенсійного забезпечення, здійснює фінансування законодавчих та виконавчих органів державної влади.

Одна з ключових ролей у формуванні бюджету держави належить податковим надходженням, оскільки вони формують більше вісімдесяти відсотків дохідної частини бюджетів на різних рівнях. Це характеризує функцію податкової політики в практичній її реалізації щодо забезпечення формування фінансових ресурсів держави. Податкова система України пройшла тривалий розвиток і багато змін, що дозволило створити систему, яка ефективно бореться з тіньовою економікою та фінансовою нестабільністю.

Сучасний стан податкової політики залежить від ряду чинників, зокрема таких як політичні, економічні та соціальні, зокрема військові дії на

сході та півдні України проти російського агресора, низька платоспроможність населення, існуюча структурна розбалансованість економічних процесів. Все це негативно впливає на позитивний результат від здійснення фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, сплату ними податків та інших обов'язкових платежів та виплату заробітної плати працівникам.

До ключових факторів, які негативно визначають низьку позицію вітчизняної податкової політики порівняно з країнами Європейського союзу віднесено неузгодженість чинного податкового законодавства та занадто високий податковий тягар на платників податків.

В розвинутих демократичних країнах з метою захисту своїх інтересів, як платників податків, громадяни мають право брати участь у формуванні податкової політики держави. Вироблення стратегії щодо формування податкової політики в правовій та демократичній державі має стати ефективною взаємодією між інституціями країни та платниками податків, зокрема побудови зрозумілої, єдиної та адекватної податкової системи, яка зможе забезпечити певний баланс між державними та приватними інтересами, буде сприяти ефективному розвитку підприємницьких структур та активізує інвестиційну діяльність, підвищить добробут населення країни.

Визначено, що для удосконалення податкової політики в сучасних умовах трансформації економіки необхідно знизити податкове навантаження на платників податків, уніфікувати чинну податкову правову базу, спростити механізм декларування та адміністрування податкових платежів та удосконалити процедури відповідальності за порушення податкового законодавства.

Удосконалення фіскального законодавства та адаптація національних законів до стандартів ЄС також є важливим компонентом податкової політики. Незважаючи на те, що вплив податкової політики як ефективного інструменту на соціальний та економічний розвиток держави потребує подальших ґрунтовних досліджень і розробки унікальної моделі якісного

податкового регулювання фіскальної діяльності держави в Україні, вже зараз потрібно впроваджувати в систему податкового регулювання. Оскільки прозора, відкрита та стабільна податкова політика держави є основою фінансового благополуччя.

Забезпечення підвищення якості добробуту населення, покращення інвестиційного клімату та економічне зростання може бути досягнуте, на нашу думку, за рахунок сформованого сприятливого податкового середовища для суб'єктів господарювання та зниження рівня тіньової економіки, тобто тієї господарської діяльності, яка не відображається в офіційній статистиці, з якої не сплачуються податки і не перерозподіляється дохід до державного та місцевого бюджетів, що має негативний вплив на соціальні та економічні процеси в державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрущенко В. Л. Фінансова думка заходу в XX столітті: теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів: монографія. Львів: Каменяр, 2000. 303 с.
2. Баранник Л. Б., Піскова Ж. В. Нова парадигма розвитку податкової політики в Україні. *Філософія. Культура. Життя*. 2015. Вип. 42. С. 112–122
3. Біленко, О., Савченко, С. Трансформація механізму податкової політики в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022 (46). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-19>
4. Варналій З. С. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: монографія // за ред. д-ра екон. наук, проф. З.С.Варналія. Київ: Знання України, 2008. 675 с.
5. Бюджетно- податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / За заг. ред. І.Я. Чугунова. Київ: Глобус Пресс, 2018. 350 с.
6. Галабурда А. С., Шевченко С. О. Податкова політика в умовах воєнного стану. *Економічний вісник університету. Випуск №54*. 2022. С. 123 -130.
7. Гомон М. В. Податкова політика держави та принципи її формування. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 11. С. 673–676.
8. Господарський кодекс України від 16.01.2013 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
9. Желай О. В. Інституціональне забезпечення координованої реалізації податкової політики на сучасному етапі розвитку українського суспільства. *Економіка, управління та адміністрування*. 2020. № 1. С. 104–107.
- 10.Іванов Ю. Б. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій: навч. посіб. / за ред. д-ра екон. наук, проф. Ю. Б. Іванова, д-ра екон. наук, проф. І. А. Майбурова. Харків: ВД “ИНЖЭК”, 2010. 492 с.
- 11.Закон України № 3219-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у

- період дії воєнного стану» № 3219-IX від 30.06.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-IX#Text>
12. Запатріна І. В. Фінансова політика та її вплив на економічне зростання. *Економіст*. 2016. № 3. С. 27-31.
 13. Мельник П. В. Податкова політика України: навч. посіб. / П.В. Мельник, З.С. Варналій, Л.Л. Тарангул. К: Знання України, 2017. 505 с.
 14. Нечипоренко А. В., Панченко І. В., Мороз Л. О. Стан і перспективи розвитку податкової політики України. *Бізнес Інформ*. 2021. №5. С. 348–354.
 15. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні (за період 16.07 – 15.08.2023). Національний інститут стратегічних досліджень, 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news>.
 16. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua>.
 17. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua>.
 18. Пасічний М. Д. Податкова політика України в сучасних умовах. *Вісник Одеського національного університету*. 2016. Вип. 7 (2). С. 123—128.
 19. Панченко В.І. Податкова політика як засіб впливу на фінансово-економічні процеси в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. № 9. С.94-100.
 20. Податковий кодекс України від 02.12.2010 №2755 - VI. URL: http://zakon4.rada.gov.ua /laws/show/988_007
 21. Першко Л. О., Козлов В. Г. Проблеми формування податкової політики в Україні // *Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Основні напрями удосконалення бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування в умовах євроінтеграції»* (м. Харків, 15 травня 2020 р.). Харків: ХНТУСГ, 2020. С. 170–173. URL: <http://dspace.khntusg.com.ua/bitstream/123456789/13662/1/60.pdf>

- 22.Поснова Т. В., Циганкова С. Л. Особливості здійснення бюджетно-податкової політики та шляхи її вдосконалення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 3. С. 71–75.
- 23.Пашко П.В. Реформування податкової системи України: сучасні виклики та орієнтири: монографія/ за заг. ред. П. В. Пашка, Л. Л. Тарангул. Київ: Новий друк, 2015. 570 с.
24. Річні звіти про виконання Державного бюджету України за 2017–2022р
URL:<https://www.treasury.gov.ua/ua/filestorage/vikonannyaderzhavnogo-byudzhetu>.
- 25.Руденко Ю. М. Сутність податкової політики держави та вплив громадянського суспільства на її вироблення та реалізацію. *Держава та регіони*. 2017. № 3 (59). С. 94–99.
- 26.Скоринін А.П. Варіативність і типологізація податкової політики як інструмент регулювання національної економіки. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2016. № 2. С. 11–16.
- 27.Славкова А. А., Ватаманюк О. С. Податкова політика України в умовах євроінтеграції: проблеми і перспективи. *Фінанси, облік і аудит: зб. наук. пр.* Київ: КНЕУ, 2018. Вип. 1. С. 119–136.
- 28.Третьякова О. В. Вплив податкової політики на економічний стан та подальший розвиток країни. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 5. Ч. 4. С. 147–149.
- 29.Чередниченко Ю. В. Податкова політика та економічне зростання в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 8. С.91- 96.
- 30.Чинчик А. А. Податкова політика та механізм її формування і реалізації. «Інтелект ХХІ». 2021. №1. С.68 – 71.
- 31.Чинчик А. А., Голубка С.М. Глобалізаційні виклики та специфіка формування податкової політики. *Наук. вісник Ужгородського нац. університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2020. Випуск 33. С. 118 -123.

- 32.Чугунов І.Я., Пасічний М. Д. Фінансова політика України в умовах глобалізації економіки // *Вісник КНТЕУ*. 2016. №. 5. С. 5–18.
- 33.Чугунов І.Я. Бюджетно- податкова політика у системі регулювання економіки: монографія /І.Я. Чугунов, Т.В.Канєва, М.Д.Пасічний та ін. / за ред. д-ра екон. наук, проф. І.Я.Чугунова. Київ: Глобус -Пресс, 2018. 350 с.
- 34.Швабій К. І. Теоретичні підходи до формування та реалізації податкової політики держави. *Фінанси України*. 2015. № 10. С. 90–103.
- 35.Шевчук О. А. Державний фінансовий контроль бюджетних установ: навч. посіб.К.: КНТЕУ, 2013. 216 с.
- 36.Tax and Fiscal Policy in Response to the Coronavirus Crisis: Strengthening Confidence and Resilience. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=128_128575-o6raktc0aa&title=Tax-and-Fiscal-Policy-in-Response-to-the-Coronavirus-Crisis.
37. Chugunov, I.Y. and Pasichnyi, M.D. (2018), "Fiscal policy for economic development", *Naukovyj visnyk Polissia*, vol. 1 (13), no. 1, pp. 54-61.
- 38.Chugunov, I. and Pasichnyi, M. (2018), "Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies", *Investment Management and Financial Innovations*, vol. 15(4), pp. 113-122.
- 39.Pasichnyj, M.D. (2016), "Tax policy of Ukraine in the current conditions", *Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu*, vol. 7 (2), pp. 123-128.
- 40.State Treasury Service of Ukraine (2019), "Information on the implementation of the State Budget of Ukraine", available at: <http://www.treasury.gov.ua> (Accessed 10 July 2019).
- 41.State Statistics Service of Ukraine (2019), "Economic statistics. Macroeconomic statistics. Trends in business activity", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 10 July 2019)